

Forskning i unge og corona

EGMONT
Fonden

Forskning i unge og corona

Denne publikation samler fire notater, som Egmont Fonden har bedt fire forskerhold om at udarbejde, som en del af datagrundlaget til Egmont Rapporten 2020 "*Ungdom på pause – unges liv og læring i en coronatid*".

Forskerne er udvalgt, fordi de alle har indsigt i unges liv, læring og adfærd generelt og/eller er i gang med specifikke forskningsprojekter, som har coronatiden som omdrejningspunkt.

Forskerne repræsenterer forskellige forskningsdiscipliner og baserer sig på mange forskellige datakilder som fx mediedata, kvalitative interviews med unge, analyse af unges skoleopgaver om coronatiden og kvantitative spørgeskemaundersøgelser blandt skoleelever.

Egmont Fondens formål med notaterne er at give et forskningsbaseret og "kalejdoskopisk" blik på det at være ung i en coronatid.

Forskerne er blevet interviewet til Egmont Rapporten 2020, "*Ungdom på pause – unges liv og læring i en coronatid*", hvor hovedpointerne fra notaterne er formidlet i. Hent rapporten [her](#).

Egmont Fonden har ikke haft indflydelse på indhold eller konklusioner i notaterne.

De fire forskningsnotater er:

Lars Qvortrup: Hvad ved vi om de ca. 20 pct., som ikke har klaret sig godt med nødundervisning under coronakrisen? Hvad med trivsel og mental sundhed? Og hvad betyder elevernes alder?**3**

Helle Rabøl Hansen, Frederikke Knage, Penille Rasmussen og Dorte Marie Søndergaard: Savn, sårbarhed og socialitet blandt unge under Corona**20**

Noemi Katznelson og Niels Ulrik Sørensen: Ung i en Corona-tid: Sociologiske refleksioner over corona-krisens konsekvenser og perspektiver for ungdomslivet i Danmark**31**

Andreas Roepstorff og Kristoffer Nielbo: Usikkerhed og Handlemuligheder i Coronaens Skygge ...**49**

Hvad ved vi om de ca. 20 pct., som ikke har klaret sig godt med nødundervisning under coronakrisen? Hvad med trivsel og mental sundhed? Og hvad betyder elevernes alder?

Forskningsnotat til Egmont Fonden

Lars Qvortrup, professor DPU, Aarhus Universitet, 6. juli 2020

Præambel

Dette forskningsnotat handler om erfaringer fra nødundervisningen under coronakrisen med særligt fokus på den gruppe elever, som ikke klarede sig så godt. Ud over at identificere det man kunne kalde gruppen af "risikoelever" – de ca. 20 %, som var særlig udsat i perioden med nødundervisning – ser jeg også på konsekvensen af nødundervisningen for elevernes trivsel og mentale sundhed og på betydningen af aldersfordeling i forhold til, hvordan eleverne klarede sig under coronakrisen. Notatet bygger på og citerer fra forskning, som jeg selv har været med til at lave, men det er ikke – og foregiver ikke at være – original forskning. Notatet bygger især på den undersøgelse af elevers og forældres oplevelse af nødundervisningen under coronakrisen, som jeg lavede sammen med en række kolleger, mens skolerne var lukket, og på den forskningsrapport og de notater og artikler som denne undersøgelse har affødt. Specielt vil jeg nævne den samlede rapport om undersøgelsen (Qvortrup, Qvortrup, Wistoft, Christensen & Lomholt, 2020). Hertil kommer en artikel om trivsel og mental sundhed (Wistoft, Christensen & Qvortrup, 2020), et notat om forskelle i forhold til alder og klassetrin (Qvortrup, Qvortrup, Wistoft & Christensen, 2020) og endelig en artikel om den elevgruppe, der ikke klarede sig godt med nødundervisning under coronakrisen (Wistoft, Christensen, Qvortrup & Qvortrup, 2020).

Resultater – den korte version

Hvis man skal gengive de vigtigste resultater af undersøgelsen af elevers og forældres oplevelse af nødundervisningen under coronakrisen, er der tre ting, der springer i øjnene. At de forskelle mellem eleverne, der kan henføres til social arv, blev forstærket under krisen. At der er klare aldersforskelle med hensyn til reaktionen på krisen, hvor især de yngste elever blev udfordret. Og at situationen med hjemmeundervisning udfordrede elevernes mentale sundhed og trivsel.

Et af de tydeligste resultater af den undersøgelse af elevers og forældres oplevelser af nødundervisningen under coronakrisen, som vi gennemførte i foråret og sommeren 2020 er, at den såkaldte "Matthæuseffekt" endnu engang blev bekræftet: "Enhver, som har, til ham skal der gives, og han skal have overflod". Elever med veluddannede og velstående forældre klarede sig. De fik støtte til undervisningen derhjemme. De oplevede en god kontakt til skolen, lærerne og kammeraterne. Situationen med nødundervisning var helt klart ikke lige så god som den "almindelige" skole. De havde ikke, som det er blevet sagt, "god gavn" af at være hjemme, men det var OK.

Men for ca. 20 % af eleverne var billedet et helt andet. De fik ikke tilstrækkelig støtte derhjemme. De havde ikke mulighed for at dele deres svære skolesituation med nogen, der kunne hjælpe dem. Og de oplevede ikke i tilstrækkelig grad at have kontakt til skolen og lærerne. For dem var hjemmeskolen under coronakrisen en meget negativ oplevelse.

Hvad angår betydningen af elevernes alder, viser tallene, at det på mange måder var mere udfordrende for de yngste elever at klare situationen med nødundervisning under coronakrisen, end det var for de ældste elever, dvs. eleverne i 8. og 9. klasse. Den sociale trivsel var højere for de ældste elever end for gennemsnittet. Desuden var de bedre end gennemsnittet til at håndtere skolearbejdet hjemmefra, og de oplevede i højere grad end gennemsnittet, at de fik støtte fra og havde kontakt med lærerne og kunne få hjælp fra en kammerat med opgaver. Endelig opfattede de deres skolearbejde som mere varieret end gennemsnittet af elever gjorde. Herudover viser tallene, at det var lettere at være forældre med børn i 8. og 9. klasse end med børn i lavere klasser. Dog var der flere af 8. og 9. classes eleverne, der følte sig ensomme, og færre i 9. klasse der var glade for hverdagen under coronakrisen. Desuden oplevede de også, at de havde lidt sværere ved at koncentrere sig om de skoleaktiviteter, de skulle lave i løbet af dagen, end gennemsnittet havde.

Endelig fremgår det ret tydeligt af tallene, at hvad angår mental sundhed og trivsel (Wistoft, Christensen & Qvortrup, 2020) savnede næsten alle børnene vennerne, skolen og fritiden, og knap en femtedel følte sig ensomme. Dels blev den fysiske kontakt og de sociale relationer med vennerne stærkt reduceret, dels var mange af børnene usikre på deres egen læring, hvilket sandsynligvis hænger sammen med, at de arbejdede alene og ikke havde samme grad af kontakt til lærerne som normalt. Samtidig udtrykte også en del af forældrene bekymring for deres børns læring og trivsel og for mentale sundhed.

I dette notat refererer jeg nogle af resultaterne vedrørende det, man kan kalde den særlige risikogruppe på ca. 20 % af eleverne. Desuden gennemgår jeg nogle af tallene vedrørende de aldersbetingede forskelle med særligt henblik på eleverne i 8. og 9. klasse.

Hvad ved vi fra anden forskning?

Som bekendt var situationen i Danmark ikke enestående, heller ikke hvad angår skolesituationen. Verden over lukkede skolerne, og elever kom i hjemmekarantæne. Det er der allerede skrevet nogle få, foreløbige artikler om (Burgess, 2020; Reich et al., 2020).

Kina var det første land, der blev ramt af corona, og kinesiske studier har allerede vist resultater om såvel hjemmeundervisning som karantæne (Kong, 2020; UNESCO, 2020; Xia, 2020; Xie & Yang, 2020). Ingen af disse studier bruger imidlertid elever som respondenter, ligesom de ikke beskriver elevernes perspektiv på hjemmeundervisningen, hverken som eleverne selv oplever det eller sat i relation til andre baggrundsvariable som fx elevernes socioøkonomiske status.

Mig bekendt er der indtil nu kun offentliggjort resultater fra én stor undersøgelse af hjemmeundervisningen under coronakrisen i lande, der ligner Danmark, nemlig i Norge. Her har forskerne Astrid Roe, Marte Blikstad-Balas og Kirsti Klette ved Universitetet i Oslo og Cecilie Pedersen Dalland ved OsloMet gennemført en spørgeskemaundersøgelse blandt mere end 4500 ansatte i den norske grundskole, som har haft hjemmeundervisning med eleverne, mens skolerne var lukkede. Et af de interessante fund er, at lidt over halvdelen af eleverne i indskoling kun havde kontakt med læreren 2-3 gange om ugen eller sjældnere, mens godt 70 % af eleverne i udskoling havde kontakt med læreren mindst én gang om dagen. (Roe, Blikstad-Balas, Klette og Dalland, 2020). Især for de små elever i Norge har der altså været problemer med hensyn til skole- og lærerkontakt.

I Danmark gennemførte Danmarks Lærerforening (DLF) i perioden med nødundervisning en surveyundersøgelse med lærere og børnehaveklasseledere som respondenter. Den belyser læreres og børnehaveklasselederes erfaringer fra perioden med nødundervisning (DLF, 2020). Et af de vigtigste resultater er, at over halvdelen af lærerne angiver, at de har elever, som ikke deltager i nødundervisningen. Disse elever er ifølge de lærere, der har deltaget i undersøgelsen, i vid udstrækning elever med faglige og/eller sociale udfordringer, elever fra udsatte hjem, elever med andet modersmål end dansk og/eller elever med særlige behov. (DLF, 2020).

Ligesom for de kinesiske studier må man imidlertid notere sig, at hverken den norske eller den danske undersøgelse bruger elever som respondenter og derfor kun indirekte kan sige noget om deres oplevelse af undervisningen og den samlede situation.

Hvad gjorde vi?

Hvor ved jeg alt det fra, som jeg sammenfattede i begyndelsen af dette forskningsnotat? Jo, sammen med en række andre forskere har jeg undersøgt det. Hovedrapporten samt en række mindre notater er frit tilgængelige på <https://ncs.au.dk/projekter/noeundervisning-under-corona-krisen/>. Vi skyndte os at gøre den færdig, så den kunne gøre gavn for lærere, pædagoger, skoleledere, forvaltningsfolk og politikere, og den forelå allerede d. 28. april 2020, hvor hele datarapporten blev gjort tilgængelig, og hvor den blev sammenfattet i en artikel i Politiken/Skoleliv (Qvortrup, Wistoft, Christensen og Qvortrup, 2020). Derefter sendte vi den igennem den sædvanlige forskningsproces med fagfællebedømmelse osv. Den 25. juni kom den endelige version af rapporten som e-bog fra Aarhus Universitetsforlag. Den kan downloades gratis fra følgende webadresse: <https://unipress.dk/udgivelser/n/n%C3%B8dundervisning-under-coronakrisen/>

Hvad gjorde vi? I slutningen af marts, dvs. straks efter coronaepidemiens udbrud, udarbejdede vi et spørgeskema, som i første uge af april via AULA efter aftale med skoleforvaltningerne blev sendt ud til alle elever i 3.-9. klasse og deres forældre i Frederikshavn, Hjørring, Lemvig, Aarhus, Odense og Svendborg kommuner. Først skulle eleverne forholde sig til en række udsagn ud fra en fem-punkts såkaldt Likert-skala. Derefter skulle forældrene overtage spørgeskemaet og forholde sig til et mindre antal udsagn. Efter at have kvalitetssikret svarene udgjorde 5953 svar fra elever og 5054 svar fra forældre et unikt datamateriale fra den tid, hvor skolerne var lukket. Vi udarbejdede med det samme en såkaldt datarapport, og siden har vi arbejdet med at analysere svarene på kryds og tværs.

Elever og forældre skulle i alt forholde sig til 49 udsagn inden for følgende overordnede temaer i forhold til nødundervisningen:

- Elevernes hverdag og trivsel (6 udsagn)
- Rammer og struktur for skolearbejdet (7 udsagn)
- Kontakt og samarbejde med lærere og klassekammerater (5 udsagn)
- Undervisningsformer og oplevet undervisningskvalitet (9 udsagn)
- Tro på egne evner og mestringsoplevelser (5 udsagn)
- 9. klasseselevers overvejelser om eksamen (4 udsagn)
- Forældrenes rolle og situation (7 udsagn)
- Elevernes og forældrenes oplevelse af lærernes og skolens indsats (6 udsagn)

Desuden kunne både elever og forældre skrive i et fritekstfelt, hvor vi spurgte, hvad der var det bedste og det værste ved situationen med nødundervisning under coronakrisen. Det var der mange af både eleverne og forældrene, der gjorde, og det betyder, at vi har flere tusind fritekstsvar fra eleverne og forældrene, hvor de kortfattet, men helt frit, har formuleret deres oplevelser med deres egne ord. Endelig spurgte vi om elevernes alder (hvilken forskel gør det, om man går i 3. eller 9. eller en af de mellemliggende klasser?), deres køn (fx: Klarer piger situationen bedre end drenge?), forældrenes socioøkonomiske og uddannelsesmæssige baggrund, og hvilken af de seks kommuner, respondenterne kom fra.

De 20 pct. særligt udsatte elever¹

Hvilke hovedresultater kan man pege på i vores undersøgelse?

Vi kan se, at eleverne var presset hvad angår deres sociale trivsel. Som det fremgår af tabel 1, var over 90 % af eleverne overvejende eller helt enige i, at de savnede deres venner og kammerater. Det var kun 2,6 % overvejende eller helt uenige i. Næsten lige så mange savnede fritidsaktiviteterne. Lidt færre savnede undervisningen og at være sammen med lærerne. Knap halvdelen sagde, at de ikke følte sig glade, og godt 18 % var helt eller overvejende enige i, at de følte sig ensomme. De savnede kort sagt hverdagen med venner, fritidsaktiviteter og skolegang.

	Respondenter	Procent
Helt enig	4.654	79,9 %
Overvejende enig	739	12,7 %
Hverken enig eller uenig	251	4,3 %
Overvejende uenig	86	1,5 %
Helt uenig	66	1,1 %
Ved ikke	26	0,4 %
I alt	5.822	####

Tabel 1: Elevernes angivelse af enighed med udsagnet "Jeg savner mine venner og kammerater"

Vi kan også se, at selv om alle parter anstrengte sig til det yderste, var der nogle af eleverne, som ikke klarede sig godt. Ca. 40 % af både elever og forældre sagde, at de ikke lavede planer for skolearbejdet hver enkelt dag.² Knap 20 % syntes ikke, de klarede sig godt med denne slags undervisning. De mente, at det var svært at koncentrere sig tilstrækkeligt. Godt 15 % syntes, at det var svært at følge med. Hertil kommer, at knap 30 % syntes, at de brugte for meget tid på andre ting end skolen. De syntes, det var svært at koncentrere sig derhjemme. De oplevede, at de ikke kunne mestre undervisningen, og de troede ikke på, at deres egne evner var gode nok til at håndtere undervisningen under coronakrisen. Et af de karakteristiske udsagn handlede om elevernes selvtillid og tro på egne evner. Her var, som det fremgår af tabel 2, godt 18 % af eleverne helt eller overvejende uenige i udsagnet "Jeg klarer mig godt med denne slags undervisning". I sig selv er tallet tankevækkende: Næsten hver femte elev var i tvivl om, hvorvidt de kunne mestre situationen med hjemmeundervisning. Tallet på ca. 20 % finder man i en

¹ Det følgende afsnit stammer med få ændringer fra Wistoft, Christensen, Qvortrup & Qvortrup, 2020.

² Her og i det følgende repræsenterer tallene de respondenter, der var helt eller overvejende enige (eller helt eller overvejende uenige) i et givent udsagn.

lang række af svar på sammenlignelige udsagn. Det er elever, som ikke synes, de kan koncentrere sig, som ikke har tilstrækkelig kontakt til deres lærere eller kammerater med hensyn til opgaver og skolearbejde, og som sandsynligvis – selv om det ikke er noget, vi kan sige med sikkerhed ud fra vores data – ikke har tilstrækkeligt gode forhold derhjemme eller støtte fra forældrene til at gennemføre hjemmeundervisning.

	Respondenter	Procent
Helt enig	1.227	22,9 %
Overvejende enig	1.825	34,1 %
Hverken enig eller uenig	1.157	21,6 %
Overvejende uenig	525	9,8 %
Helt uenig	459	8,6 %
Ved ikke	163	3,0 %
I alt	5.356	####

Tabel 2: Elevernes angivelse af enighed med udsagnet "Jeg klarer mig godt med denne slags undervisning"

Men er det nu de samme elever, der oplever alle disse problemer? For at finde ud af det, har vi efterfølgende gennemført såkaldte "cluster-analyser". I en cluster-analyse kan man gruppere respondenter, der er relativt ensartede i forhold til en variation af parametre, som forskeren udvælger til analysen (for en kort metodisk redegørelse se Wistoft, Christensen, Qvortrup & Qvortrup, 2020).

I en af de cluster-analyser, vi har gennemført, undersøger vi, om vi kan gruppere respondenterne i forhold til deres svar på følgende udsagn: om forældrene laver en plan for hver dag, om eleverne ved, hvad lærerne vil have dem til at lave, om lærerne er opmærksomme på, om eleverne laver deres skolearbejde og hvordan de har det, om det er nemt at få hjælp fra en lærer og/eller fra forældrene, om eleverne har kontakt til lærerne, og om de kan følge med i undervisningen og kan koncentrere sig om de daglige skoleaktiviteter. Det drejer sig altså alt sammen om udsagn, der karakteriserer, hvordan eleverne klarer sig og bliver støttet både derhjemme og fra skolen. Alle disse svar knyttede vi til elevernes status vedrørende mental sundhed, som omfatter følgende enkeltudsagn: Jeg er glad for min nuværende hverdag. Jeg savner mine venner og kammerater. Jeg savner at være sammen med mine lærere. Jeg savner undervisningen på skolen. Jeg savner mine fritidsaktiviteter (Wistoft, Christensen & Qvortrup, 2020). Resultatet fremgår af tabel 3:

	Cluster 1	Cluster 2	Cluster 3
Mental sundhed	.28	-.04	-.22
27: Min mor/far/andre i familien laver en plan for hver enkelt dag	.51	-.84	.06
29: Jeg ved for det meste, hvad lærerne vil have mig til at lave	.22	.48	-.52
30: Lærerne på min skole er opmærksomme på, om jeg laver mit skolearbejde	.36	.41	-.66
31: Lærerne på min skole er opmærksomme på, hvordan jeg har det	.39	.35	-.66

35: Hvis der er opgaver, jeg ikke forstår, er det nemt at få hjælp fra en lærer	.43	.52	-.79
37: Hvis der er opgaver, jeg ikke forstår, er det nemt at få hjælp fra mine forældre	.38	.02	-.40
38: Jeg har kontakt med mindst en af mine lærere hver dag	.44	.35	-.53
50: Det er nemt at følge med i undervisningen	.19	.53	-.58
51: Jeg kan fint koncentrere mig om de skoleaktiviteter, jeg skal lave i løbet af dagen	.22	.42	-.49
Antal respondenter i cluster (n)	1.695	1.157	1.523
Procentfordeling	38,7 %	26,5 %	34,8 %
N= 4.375 p=0.000			

Tablet 3: Cluster-analyse af grupper af elever i forhold til en række parametre i forhold til nødundervisning under coronakrisen

Tallene i tabellen repræsenterer spredning på en normalfordelingskurve, hvor 0 repræsenterer gennemsnittet. Som det fremgår af tabellen ligner eleverne i cluster 1 og 2 hinanden på en lang række punkter. I begge tilfælde er der tale om elever, der oplever, at de har god kontakt til lærerne: De ved for det meste, hvad lærerne vil have dem til at lave, og de synes, at de har god kontakt til lærerne, at lærerne er opmærksomme på, om de laver deres skolearbejde og er optaget af, hvordan de har det, ligesom de synes, at det er nemt at få hjælp fra en lærer. De synes også, at det er nemt at følge med i undervisningen, og at de kan koncentrere sig om skoleaktiviteterne. Forskellen mellem de to grupper finder man i deres oplevelse af forældrene: I den første gruppe laver mange af elevernes forældre en plan for hver enkelt dag, i det andet scorer eleverne lavt på spørgsmålet, om forældrene laver en plan for hver enkelt dag. Nogenlunde det samme gælder for spørgsmålet, om det er nemt at få hjælp fra forældre til opgaver, som eleverne ikke forstår. Man kan antage, at eleverne i cluster 1 er mere "selvkørende" end eleverne i cluster 2, selv om det naturligvis kun er en fortolkning. Der er også forskel på de to clusters med hensyn til mental sundhed, hvor eleverne i cluster 1 scorer højere end eleverne i cluster 2.

Anderledes forholder det sig med eleverne i cluster 3. De synes ikke, at de ved hvad lærerne vil have dem til at lave, og de oplever heller ikke, at lærerne er opmærksomme på, om de laver deres skolearbejde, eller hvordan de har det. De scorer også lavt med hensyn til den daglige kontakt med lærerne, og hvis der er opgaver, de ikke forstår, synes de, at det er svært at få hjælp fra en lærer. Også selvtilliden ligger lavt: De synes ikke, det er nemt at følge med i undervisningen, og de synes, at de har svært ved at koncentrere sig om de skoleaktiviteter, de skal lave i løbet af dagen. Hvad angår forældrene, scorer de middel med hensyn til oplevelsen af, at forældrene laver en plan for hver enkelt dag. Men samtidig scorer de lavt hvad angår oplevelsen af, om det er nemt at få hjælp fra forældrene, hvis der er opgaver, som de ikke forstår. Endelig er det også denne gruppe af elever, der scorer lavest hvad angår mental sundhed.

Denne tredje gruppe repræsenterer knap 35 % af respondenterne. Denne gruppe er det relevant at identificere og være opmærksom på, både i perioder med nødundervisning, men også når de vender tilbage til undervisningen. Det er en gruppe, som man svigter, hvis man tror, at de klarer sig fint med en kombination af korte skoledage og hjemmearbejde. Når vi ikke i øvrigt taler om at det er 35 %, men

"kun" ca. 20 %, der befinder sig i det, man kunne kalde en risikogruppe, skyldes det resultaterne fra en række af nøgleudsagnene, jf. ovenfor, hvor de ca. 20 % er et omtrentligt gennemsnit af de elever, der svarer ved at vælge de to mest negative svarmuligheder på svarskalaen for en række nøgleudsagn.

Aldersbetingede forskelle

I undersøgelsen spurgte vi, ud over at bede respondenterne om at tage stilling til en række udsagn om, hvilken klasse de gik i (fra 3.-9. klasse). Derfor kan vi belyse, hvordan elever på forskellige klassetrin vurderede situationen i forhold til den sociale trivsel, deres muligheder for at håndtere situationen, kontakten med skolen, arbejdsformen i undervisningen og forældrenes vurdering.

Det gennemgående billede af de ældste elevers situation, dvs. eleverne i 8. og 9. klasse, er, at de på de fleste parametre klarede sig bedre med nødundervisning under coronakrisen end de yngste elever. I tabel 4 har jeg sammenholdt elever fra 8. og 9. klasse med gennemsnittet af elever fra 3.-9. klasse. Det kan tilføjes, at den aldersgruppe, der på næsten alle parametre klarede sig dårligst – og det vil sige klart dårligst – var eleverne fra 3. klasse.

	Helt enig eller overvejende enig
Jeg savner mine fritidsaktiviteter	
Gennemsnit	82%
8. klasse	77%
9. klasse	73%
Jeg savner mine venner	
Gennemsnit	93%
8. klasse	90%
9. klasse	86%
Jeg savner at være sammen med mine lærere	
Gennemsnit	60%
8. klasse	50%
9. klasse	54%
Jeg laver selv en plan for hver enkelt dag	
Gennemsnit	37%
8. klasse	54%
9. klasse	57%
Min mor/far laver en plan for hver enkelt dag	
Gennemsnit	44%
8. klasse	19%
9. klasse	15%

Lærerne på min skole er opmærksomme på, om jeg laver mit skolearbejde	
Gennemsnit	77%
8. klasse	84%
9. klasse	83%
Jeg har kontakt med mindst en af mine lærere hver dag	
Gennemsnit	34%
8. klasse	44%
9. klasse	41%
Hvis der er opgaver, jeg ikke forstår, er det nemt at få hjælp fra en kammerat	
Gennemsnit	47%
8. klasse	72%
9. klasse	71%
Hvis der er opgaver, jeg ikke forstår, er det nemt at få hjælp fra mine forældre	
Gennemsnit	81%
8. klasse	70%
9. klasse	62%

Tabel 4: 8. og 9. klasse i forhold til gennemsnittet af 3.-9. klasse: trivsel og hjælp til skolearbejde

I en deskriptiv gennemgang af tabellen kan man notere sig følgende karakteristika for 8. og 9. klasse sammenlignet med gennemsnittet:

Hvad angår den sociale trivsel savnede de ældste elever i mindre grad fritidsaktiviteter og venner end gennemsnittet. Ligeledes savnede de i langt mindre grad end gennemsnittet at være sammen med deres lærere.

De ældste elever var i højere grad end gennemsnittet i stand til at håndtere situationen, fx ved at lave en plan for hver enkelt dag. Til gengæld fik de i langt mindre grad hjælp af deres forældre.

De ældste elever oplevede i højere grad end gennemsnittet, at de fik støtte fra og havde kontakt med lærerne end gennemsnittet, og de kunne også i langt højere grad end gennemsnittet få hjælp fra en kammerat med opgaver. Derimod får de ældste elever i mindre grad end gennemsnittet hjælp fra deres forældre. Om det skyldes, at de ikke har behov for det, eller om forældrene i mindre grad end gennemsnittet er i stand til at hjælpe de ældste elever, kan man ikke vide ud fra tabellerne.

Tallene tyder på, at de ældste elever i perioden med hjemmeundervisning arbejdede mere varieret end gennemsnittet af elever gjorde. De arbejdede i langt højere grad end gennemsnittet i grupper, selv om det skal tilføjes, at det er mindre end halvdelen af eleverne i de to ældste klasser, der er i nogen eller

høj grad enige i dette udsagn. De oplevede også i højere grad end gennemsnittet at få feedback fra lærerne. Herudover er det med hensyn til arbejdsformer relevant at nævne, at de i højere grad end gennemsnittet oplevede, at de blev undervist i noget, der handler om coronakrisen.

Endelig kan vi se på forældrenes situation i forhold til børnenes alder. Besvarelsene viser tydeligt, at det var lettere at være forældre med børn i 8. og 9. klasse end med børn i lavere klasser. Det var lettere at få hverdagen til at hænge sammen og at balancere arbejde, barn/børn og familieliv. Til gengæld var forældrene lidt mere bekymrede i forhold til deres barns/børns læring og udvikling, når børnene gik i de ældste klasser (tabel 5).

	Helt enig eller overvejende enig
Det er let at få hverdagen til at hænge sammen	
Gennemsnit	53%
8. klasse	65%
9. klasse	59%
Situationen gør det svært at balancere arbejde, barn/børn og familieliv	
Gennemsnit	51%
8. klasse	36%
9. klasse	33%
Vi er bekymrede i forhold til vores barns/børns læring og udvikling	
Gennemsnit	35%
8. klasse	38%
9. klasse	46%

Tabel 5: Forældrene til elever i 8. og 9. klasse i forhold til gennemsnittet af 3.-9. klasse

Men var der slet ikke områder, hvor de ældste elever havde det vanskeligere end gennemsnittet? Jo, som det fremgår af tabel 6, var de en smule mindre glade for hverdagen under coronakrisen, end gennemsnittet var. Desuden følte de sig mere ensomme under coronakrisen end gennemsnittet, og de oplevede, at det var lidt vanskeligere at koncentrere sig om de daglige skoleaktiviteter, end gennemsnittet gjorde.

	Helt enig eller overvejende enig
Jeg er glad for min nuværende hverdag	
Gennemsnit	28%
8. klasse	28%
9. klasse	23%
Jeg føler mig ensom	
Gennemsnit	18%

8. klasse	21%
9. klasse	24%
Jeg kan fint koncentrere mig om de skoleaktiviteter, jeg skal lave i løbet af dagen	
Gennemsnit	66%
8. klasse	63%
9. klasse	58%

Tabel 6: Elever i 8. og 9. klasse i forhold til gennemsnittet af 3.-9. klasse. Mental sundhed

Endelig kan vi i tabel 7 se, at vilkårene for at lave skolearbejde i hjemmet på enkelte områder var vanskeligere for eleverne i 8. og 9. klasse end for gennemsnittet. For det første var der klart færre elever i 8. og 9. klasse end i gennemsnittet, der sagde, at det var nemt at få hjælp fra forældrene til opgaver, eleverne ikke forstod. Om det skyldes, at de ældste elever er mere "selvkørende", eller om deres opgaver er for vanskelige for nogle af forældrene, kan man ikke vide. Men det betyder, at de ældste elever i højere grad end gennemsnittet er henvist til hjælp fra skolen. Dette bekræftes af, at klart færre elever fra 8. og 9. klasse end gennemsnittet af elever (3.-9. klasse) brugte undervisningsressourcer, som ikke stammede fra deres egen skole. Endelig kan vi også se, at de ældste elevers skolearbejde var mere bundet til computeren, end det var tilfældet for gennemsnittet af elever.

Hvis der er opgaver, jeg ikke forstår, er det nemt at få hjælp fra mine forældre	
Gennemsnit	81%
8. klasse	70%
9. klasse	62%
Jeg får opgaver, der kræver, at jeg bevæger mig væk fra skærmen	
Gennemsnit	36%
8. klasse	27%
9. klasse	14%
Jeg følger med i undervisning uden for skolen (fx Randers regnskov, Sofaskolen el.lign.) via computeren	
Gennemsnit	29%
8. klasse	19%
9. klasse	18%

Tabel 7: Elever i 8. og 9. klasse i forhold til gennemsnittet af 3.-9. klasse. Skolearbejde i hjemmet

Sammenfatning og perspektivering

På basis af data fra den undersøgelse om elevers og forældres oplevelser af nødundervisning under coronakrisen, der blev gennemført i marts-april 2020, og som omfattede ca. 6.000 elevrespondenter og ca.

5.000 forældre-respondenter, er der i dette notat på grundlag af eksisterende forskning præsenteret en analyse med to fokuspunkter: For det første er der foretaget en identifikation af den særligt udsatte gruppe elever under perioden med nødundervisning: Hvilke udfordringer har denne gruppe haft, og hvordan kan den herudfra karakteriseres? For det andet er der sat fokus på elevernes vurdering af en række udsagn sat i forhold til deres alder. Der er i særlig grad zoomet ind på elever fra 8. og 9. klasse. Endelig har jeg også i indledningen nævnt temaet vedrørende trivsel og mental sundhed.

Hvad angår den gruppe af elever, som havde særlige udfordringer i perioden med nødundervisning under coronakrisen, kan man identificere tre grupper:

1. Den gruppe elever, der klarer sig godt, og som er relativt selvkørende: "De selvhjulpne".
2. Den gruppe elever, der klarer sig godt, og som får støtte fra forældrene: "De forældre-støttede".
3. Den gruppe elever, der klarer sig relativt dårligt, og som ikke i samme grad som de andre får støtte derhjemme: "De udfordrede".

De tre grupper er nogenlunde lige store, men hvis man skærper identifikationen af det, man kunne kalde risikogruppen af særligt udsatte elever eller "de udfordrede", kan dens omfang ud fra forskellige kriterier sættes til ca. 20 %. Der er grund til at rette en særlig opmærksomhed mod denne sidstnævnte gruppe, både i en situation med nødundervisning, men også i den efterfølgende fase, hvor skolerne genåbner. De havde svært ved at klare skolearbejdet på egen hånd, og samtidig syntes de ikke, at de fik støtte fra forældrene i samme omfang som de andre elever. Men også mere generelt bør man ikke idyllisere situationen med nødundervisning. Der var kun ganske, ganske få elever, der syntes, at det var fint. Et flertal klarede sig, men brød sig ikke om det, især ikke i forhold til trivsel og mental sundhed. Et mindretal på ca. 20 % var i betydelig grad udfordret. I forhold til denne gruppe er det vigtigt at være opmærksom på betydningen af forældrekompetencer og forholdene i hjemmet. Og der er ikke grund til at mene, at man kan reducere skoledagens længde og lade eleverne bruge mere tid på hjemmearbejde, i hvert fald ikke hvis man også kerer sig om gruppen af udfordrede elever.

Hvad angår de aldersbetingede forskelle på situationen under coronakrisen, fremgår det ret tydeligt af tallene, at det på mange måder var mere udfordrende for de yngste elever at klare situationen, end det var for de ældste elever, dvs. eleverne i 8. og 9. klasse. De ældste elever var i gennemsnit mindre udsat med hensyn til social trivsel end gennemsnittet. De var bedre end gennemsnittet til at håndtere skolearbejdet hjemmefra, og de oplevede i højere grad end gennemsnittet, at de fik støtte fra og havde kontakt med lærerne og kunne få hjælp fra en kammerat med opgaver. Endelig viser tallene, at det var lettere at være forældre med børn i 8. og 9. klasse end med børn i lavere klasser.

Dog havde de ældste elever også problemer, som man fra skolerne side bør være opmærksom på: de følte sig mere ensomme end gennemsnittet af elever, og de var i højere grad end gennemsnittet af elever fra 3.-9. klasse afhængig af støtte til skolearbejdet fra deres lærere og fra skolen. Men man skal være opmærksom på, at de ældste elever oplever en situation som den med nødundervisning anderledes end de yngste. De føler sig lidt mere ensomme. De er i højere grad end de yngste afhængige af skolens og lærernes støtte. Alligevel var det velbegrundet, at man efter coronakrisen først åbnede skolerne for de yngste elever, for som jeg har påvist, var situationen på de fleste områder mere problematisk for dem, end den var for de ældste klasser. Det skal imidlertid tilføjes, at der på baggrund af erfaringerne fra nødundervisningen i almindelighed og de ældste elever i særdeleshed er grundlag for at arbejde

videre med de erfaringer med såkaldt "blended learning", dvs. benytte sig af e-læringsressourcer, hvor det er hensigtsmæssigt, i en klog kombination af e-læring og fysisk undervisning, og med opmærksomhed på, at erfaringerne fra nødundervisningen viser, at det især er de ældste elever, der kan håndtere e-læring.

Temaet angående trivsel og mental sundhed nævnte jeg i begyndelsen af dette notat, men har i øvrigt ikke behandlet det mere indgående. Interesserede kan læse en artikel i tidsskriftet *Learning Tech*, som er dedikeret til dette emne (Wistoft, Christensen & Qvortrup, 2020). Vi kan se, at næsten alle børnene savnede vennerne, skolen og fritiden, og at knap en femtedel følte sig ensomme. Dels blev den fysiske kontakt med vennerne stærkt reduceret, dels var mange af børnene usikre på deres egen læring. Samtidig udtrykte også en del af forældrene bekymring for deres børns læring og trivsel og for deres helbred og mentale trivsel. Også hvad angår dette tema har vi gennemført en clusteranalyse. Et af de vigtige resultater er, at det "cluster" af elever, der tilkendegiver den laveste grad af mental sundhed, samtidig er den gruppe, hvis forældre udtrykker den laveste grad af bekymringer. Disse elever stod med andre ord alene med deres mentale udfordringer. Der er meget tungtvejende grunde til at skolerne giver særlig opmærksomhed til denne gruppe elever, både i mulige fremtidige situationer med nødundervisning, men også når eleverne vender tilbage til "normal" undervisning. Det er også vigtigt at understrege, at ingen, og da slet ikke de særligt udsatte eller de "udfordrende" elever, bør mødes med fordømmelse eller udskamning. Man skal styrke deres viden om situationen og deres evne til at træffe kritisk begrundede risikobeslutninger (Wistoft, 2020).

Litteratur

Burgess, S. & Sievertsen, H. H. (2020). Schools, skills, and learning: The impact of COVID-19 on education. *CEPR Policy Portal*, University of Bristol.

DLF (2020). Undersøgelse blandt lærere og børnehaveklasseledere i folkeskolen om nødundervisning under covid-19-nedlukningen. Analysenotat. København: DLF.

Dodge, R., Daly, A., Huyton, J., & Sanders, L. (2012). The challenge of defining wellbeing. *International Journal of Wellbeing*, 2(3), 222-235. doi:10.5502/ijw.v2i3.4

Kong, Q. (2020). Practical Exploration of Home Study Guidance for Students during the COVID-19 Pandemic: A Case Study of Hangzhou Liuxia Elementary School in Zhejiang Province, China (March 31, 2020). *Sci Insigt Edu Front* 2020; 5(2):557-561. Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=3565636> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3565636>

Qvortrup, A., Qvortrup, L., Wistoft, K. & Christensen, J. (2020). Bilag til rapporten "Nødundervisning under corona-krisen – et elev- og forældreperspektiv" Fordeling på klassetrin. Aarhus: NCS, Aarhus Universitet. https://ncs.au.dk/fileadmin/NCS/Projekter/Noedundervisning_under_corona-krisen/Bilag-NoedundervisningCorona-klasse trin.pdf

Qvortrup, L., Qvortrup, A., Wistoft, K., Christensen, J. & Lomholt, R. (2020). *Nødundervisning under corona-krisen – et elev- og forældreperspektiv*. Empirisk skole- og dagtilbudsforskning, NCS #7. Aarhus: Aarhus Universitetsforlag. <https://unipress.dk/udgivelser/n/n%C3%B8dundervisning-under-coronakrisen/>

Qvortrup, L., Wistoft, K., Christensen, J. og Qvortrup, A. (2020): 4 forskere: Det ved vi om nødundervisning under coronakrisen. In: *Politiken/Skoleliv*, https://skoleliv.dk/debat/art7763081/Det-ved-vi-om-nodundervisning-under-coronakrisen?utm_campaign=skoleliv&utm_content=28-04-2020&utm_medium=newsletter&utm_source=skoleliv

Roe, A., Blikstad-Balas, M., Klette, K. og Dalland, C. P. (2020). Hjemmeskole under korona: De minste eleverne havde minst kontakt med læreren. Oslo: Universitet i Oslo <https://www.uv.uio.no/iils/om/aktuelt/aktuelle-saker/2020/hjemmeskole-under-korona-de-minste-elevne-hadde-m.html>

UNESCO (2020). Handbook on Facilitating Flexible Learning During Educational Disruption: The Chinese Experience in Maintaining Undisrupted Learning in COVID-19 Outbreak. Smart Learning Institute of Beijing Normal University. UNESCO International Research and Training Centre for Rural Education March 15, 2020.

Wang, G., Zhang, Y., Zhao, J., Zhang, J. & Jiang, F. (2020). Mitigate the effects of home confinement on children during the COVID-19 outbreak. *The Lancet*, vol. 395, March 21, Published Online March 3, 2020 [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(20\)30547-X](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(20)30547-X)

Wistoft, K. (2020). Corona-essay om de 'risikable' unge: Ingen bør mødes med foragt eller fordømmelse – det skaber i yderste konsekvens kun endnu mere smitte. I: *Politiken Sundhed*, 7. april 2020.

Wistoft, K., Christensen, J. & Qvortrup, L. (indleveret, 2020). Elevernes trivsel og mentale sundhed – hvad har vi lært af nødundervisningen under coronakrisen? In: *Learning Tech*, forthcoming.

Wistoft, K., Christensen, J., Qvortrup, L. & Qvortrup, A. (indleveret, 2020). Elever der havde det særligt svært under skolelukningerne. In: *Paideia*, forthcoming.

Xia, J. (2020). Practical Exploration of School-Family Cooperative Education during the COVID-19 Epidemic: A Case Study of Zhenjiang Experimental School in Jiangsu Province, China (March 15, 2020). Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=3555523> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3555523>

Xie, Z. & Yang, J. (2020). Autonomous Learning of Elementary Students at Home During the COVID-19 Epidemic: A Case Study of the Second Elementary School in Daxie, Ningbo, Zhejiang Province, China (March 15, 2020). SSRN, Elsevier. Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=3555537>

Savn, sårbarhed og socialitet blandt unge under Corona

Helle Rabøl Hansen, Frederikke Knage, Penille Rasmussen og Dorte Marie Søndergaard, DPU Aarhus Universitet

Abstract

Covid-19 pandemien foråret 2020 og den resulterende nedlukning af landets skoler og undervisningsinstitutioner havde store konsekvenser for unge. Efter nedlukningen måtte de leve afskåret fra fysisk kontakt med andre end dem, de boede sammen med. Mange unge længtes voldsomt efter skolens sociale liv, og mange sårbare og udsatte unge blev mere skrøbelige i denne periode. Sådan ser tendensen ud på tværs af data i en kvalitativ undersøgelse blandt 15-19-årige, som vi gennemførte foråret 2020.¹ Undersøgelsen viser imidlertid også unge, der oplevede sig mindre stressede, og som nød en hverdag uden ulvetime om morgenen og eftermiddagen. Den viser sårbare unge, der følte lettelse ved at slippe for det pres, der kan være forbundet med den sociale præstationsscene. Og den viser blandede oplevelser med den onlineundervisning, alle var henvist til. I denne artikel præsenterer vi nogle af de mønstre og tendenser, der viste sig gennem onlineinterview med 42 unge, skriftlige interview med yderligere 77 unge, og gennem mere end 120 elevopgaver om det at være ung i en tid præget af krise og pandemi. Vi kommer omkring de unges sociale liv og fællesskaber og deres overvejelser og strategier i forhold til at navigere socialitetens nødvendighed balanceret med de krav om social distance, som blev formuleret af politikere, sundhedsmyndigheder, forældre og andre voksne.

Den 11. marts 2020 meddelte statsminister Mette Frederiksen, at landet lukkede ned. Skoler og uddannelsessteder låste dørene og gennemførte herefter undervisningen online eller via mailopgaver. Cafeer, biografer, storcentre, biblioteker, fitnesscentre, frisører, sociale projekter, koncerter, festivaller og mange arbejdspladser satte "Lukket"-skilt i døren eller meddelte på deres hjemmesider, at de pga. Covid-19 aflyste arrangementer eller lukkede på ubestemt tid. Trafikken gik i stå, og i byerne bredte lyden af søndagsstilhed sig over alle ugens dage.

At samfundets offentlige arbejdspladser, uddannelsessteder, skoler og daginstitutioner lukkede ned var dog ikke ensbetydende med, at al menneskelig aktivitet og interaktion hørte op. Det hele tog blot en anden form. Som ungdomsforskere blev vi optaget af at undersøge, hvordan unge levede i skyggen af en Covid-bekymring og uden adgang til de steder, og de analoge omgangsformer og aktiviteter, der plejede at udgøre rammen for og indholdet i deres tilværelse.

Ungdom som tid, vilkår og diskurs

Ungdom lægger sig som en tid mellem barndom og voksentilværelse, hvor biologiske, kulturelle og sociale vilkår har særlige betingelser. Sociologisk beskrives ungdom ofte som en transitionstid, hvor det at uddanne sig og finde sin plads og identitet i samfundet former de unges engagement og sociale praksisser (se f.eks. Nielsen & Sørensen, 2008 m.fl.; Zittoun, 2006). Andre beskrivelser understreger, at de

¹ Undersøgelsen blev gennemført af forskerteamet UC-tid, Aarhus Universitet, DPU, bestående af Penille Rasmussen, Frederikke Skaaning Knage, Helle Rabøl Hansen og Dorte Marie Søndergaard.

unge ikke alene er under udvikling og i transition, men at de skal forstås som 'værende' i livet på linje med mennesker i alle andre aldersgrupper, der både *er* og *er i bevægelse* (Hansen og Nielsen, 2019). Uanset fokus er der ingen tvivl om samfundets optagethed af ungdom. For voksne er unge genstand for både håb og bekymring. For dele af den kommercielle og kulturelle sektor er unge en væsentlig forbrugergruppe i forhold til f.eks. mode, rejser og musik. Og som målgruppe for dette forbrug vedligeholdes der en diskurs om unge som evigt glade, smarte, drikkende og festende borgere.

Unge møder stærke forventninger om at uddanne sig, lykkes og 'blive til noget', og forventningerne blander sig ind i de unges liv med hinanden og i deres længsler efter at høre til. Forventningerne er også med til at forme de billeder af bekymringsfrie og livsnydende unge mennesker, som bliver til livsvilkår og muligheder, men nogle gange også snubletråde for dem. Ungdomsliv kan i den forstand være intenst, udfordrende og turbulent.

Men så kom pandemien. Og lukkede store dele af det liv, de unge var i gang med at leve, ned.

Det fik os til at spørge: Hvordan praktiserer unge *ungdom* under denne krise? Hvordan ser deres liv ud i en periode, hvor der ikke er adgang til alt det, der plejer at samle unge, og som unge identificerer sig med?

Længsel efter det sociale skoleliv

"De andre ovre i skolen"! Sådan svarer en 15-årig pige på det spørgsmål i vores interview, der lyder: *"Hvad savner du allermost fra tiden før Corona"*? Svaret går igen i vores empiri i forskellige variationer: *"Jeg savner mine venner i skolen"*. *"De andre"*. *"Jeg savner bare det at være der [i skolen] sammen med de andre og lærerne"*. Albert på 16 år svarer grinende: *"Jeg havde aldrig troet, jeg skulle savne matematik"*. Matematik er et af de vanskelige fag for ham, men han savner at være i klasselokalet og kunne få mere direkte hjælp af læreren og snakke med klassekammeraterne.

Det savn, der gentages på tværs af beretningerne, handler om det relationelle liv i skole og på ungdomsuddannelser. Til daglig opfattes skolegang måske ikke som en social aktivitet, og et fag som matematik forstås nok ikke som særlig relationelt baseret, men når adgangen lukkes til det fysiske rum, som man deler med andre, bliver skolen pludselig tydelig som det, der organiserer og udgør det meste af ens sociale liv – eller liv i det hele taget.

Det handler om muligheden for at være sammen med andre. For nogle unge er 'de andre' de nærmeste venner. Det er dem, de allerede er tæt med, og som de under alle omstændigheder er i kontakt med via Snapchat og Messenger og hænger ud med om aftenen. Skolen er for dem blot en mulighed for at tilbringe ekstra tid sammen i dagligdagen. For andre unge er 'de andre' i skolen derimod de eneste 'andre'. Deres sociale liv er betinget af deltagelsen i skolen. Her støder de tilfældigt ind i de andre om morgenen, får nogle at snakke med gennem løsning af opgaver i matematik eller fælles frokost, men med Corona-restriktionerne forsvandt 'disse andre' pludseligt. Efter nedlukningen var der ikke nogen at støde ind i, og ingen der automatisk blev til matematik- eller frokostmakkere.

Under krisen krævede opretholdelse af sociale relationer, at man aktivt opsøgte andre eller blev opsøgt. For nogle forblev savn derfor ikke bare et savn, men blev til en følelse af isolation, måske eksklusion, og længslen blev benzin for en ensomhed, som i nogle tilfælde hele tiden havde stået og banket på. For nogle udviklede det sig til gennemgribende tristhed og demotivering i forhold til skole – eller endda til livet.

Vennerne plejes – hvis man må og kan

Selvom ensomheden trængte sig på hos nogle, oplevede en del dog også, at deres venskaber relativt nemt kunne vedligeholdes, bl.a. fordi de aktivt opsøgte hinanden og kommunikerede via de sociale medier. Messenger, YouTube, Snapchat, Instagram og Tik Tok var de mest populære. Vedligeholdelsen lykkedes for dem.

Alligevel var det ind imellem frustrerende. Det var ikke rart ikke at se vennerne, og da vi spørger Oscar, som ellers havde god digital kontakt med sine venner, om han havde følt sig ensom, svarede han:

”Ja, sådan i øjeblikke, hvor man... eller jeg tror ikke, ensom er det ord, jeg ville bruge til at beskrive det. Det er mest sådan en følelse af frustration over ikke at kunne se folk. Fordi jeg er generelt en ret udadvendt person, så jeg kan som regel finde nogen at være sammen med eller nogen, der gerne vil være sammen med mig. Så det er ikke ensom – det er ikke en følelse af, at jeg ikke har nogen at være sammen med, eller at der ikke er nogen, der vil være sammen med mig. Det er en meget inderlig frustration over ikke at kunne være sammen med nogen – hvilket også fører til tristhed. Jeg ville lyve, hvis jeg ikke sagde, at jeg har ligget her og grædt over ikke at kunne se folk”.

Trods frustrationen efterlevede langt størstedelen af de unge i vores undersøgelse myndighedernes og forældrenes krav om det, som oftest af de unge blev omtalt som 'social distancing'. Af samme grund kom onlinelivet generelt til at fylde meget – langt mere end før krisen.

Ud over de digitalt praktiserede venskaber, blev skolearbejdet domineret af Microsoft Teams, Zoom, Skype og andre digitale platforme, og kedsomheden blev kompenseret med Netflix, HBO og diverse spilleplatforme. Tilsammen resulterer det i onlinetid på mellem 8 og 15 timer i døgnet. Før nedlukningen ville dette have været kilde til bekymring blandt de voksne og muligvis udløst sanktioner og begrænsninger af de unges digitale tid. Men nedlukningen ændrede de voksnes perspektiv, og de mange online timer blev efter nedlukningen anset for at være en både ønsket og forventet adfærd, der nu illustrerede ansvarlighed og solidaritet. At der var store ofre forbundet med denne drejning i kontaktform, førte dog sjældent til ros og anerkendelse. Tværtimod viste der sig under krisen til de unges store underdren og frustration en tendens til, at autoriteter og voksne generelt i medierne tippede over i bekymrings- og kontroldiskurser, når det gjaldt ungdom. De blev ved med at beskrive de unges måder at forholde sig på som uansvarlig i relation til kravene om distance. Og pressen flød over med fortællinger om unge i grupper, mens voksne i grupper ikke blev opsøgt, fotograferet og problematiseret på samme måde. Det gjorde mange af de unge, vi talte med vrede og opgivende.

Nogle unge blev med tiden 'onlinetrætte'. De forsøgte at undslippe den konstante, digitale tilgængelighed og kastede sig i stedet ud i gåture, løb, boldspil eller andre former for aktiviteter sammen med deres venner for at pleje det sociale liv fysisk i det omfang, det kunne lade sig gøre. *"Jeg mødes med mine tre tætteste veninder et par gange om ugen udenfor. Så går vi en tur og snakker om alt muligt. Det er bare Så skønt"*, fortæller 18-årige Cecilie, der går i 2. g på STX. Lukas mødes med et par venner fra fodboldklubben og spiller på de halvtomme baner, og Albert har en fast aftale hver eftermiddag med to venner. De går tur og skater. Mathias har været på sommerhustur med sin kæreste og to venner fra den efterskole, han gik på forrige år. Turen blev arrangeret i det skjulte, medens han var hos sin far, for Mathias' mor, der bor et andet sted, er imod sådanne arrangementer.

"Min mor har været sådan helt vildt bekymret, så når jeg har været hos hende, har hun nægtet mig at gå uden for en dør. Jeg blev så træt af det, at jeg over en periode bare var hos min far, og det var så i den tid, jeg tog i sommerhus".

Mathias er dog ikke den eneste, der har været "lukket inde" af forældre ramt af Corona-angst. Amanda på 15 år fortæller også, at hun et par gange har måttet springe ud ad sit vindue på værelset for at være sammen med sine venner.

"Mine forældre besluttede de første uger, at jeg og min lillebror ikke måtte forlade huset. Basta! Efter de første 14 dage var jeg helt syg for at se [veninderne] Julie og Emma. Så sagde jeg godnat og lidt efter, ja - så hoppede jeg ud af vinduet og listede gennem haven. På stien uden for vores hus ventede de så, og så gik vi over i parken og hyggede os".

Amandas forældre løsner dog grebet lidt efterhånden, som tiden går, og giver hende lov til at mødes med en enkelt veninde. *"Men nogen gange var vi tre stykker, det ved de [forældrene] bare ikke".*

De unge har konstant måttet balancere mellem forældrenes krav og retningslinjer på den ene side, deres egne vurderinger af sund fornuft og ansvarlighed ud fra oplysningerne i pressen på den anden side og på den tredje side hensynet til den nødvendige pleje af relationerne til vennerne. På trods af mange unges gode digitale kontakt til vennerne, krævede Corona-tiden en ekstra indsats for at opretholde relationerne og undgå at føle sig udenfor. Nogle gange betød det, at forældrenes retningslinjer måtte vige i afvejningerne. Ingen af de unge i vores undersøgelse har bevidst ignoreret eller opponeret mod krisens alvorlighed, men de har nøje overvejet, vurderet og vægtet solidaritet, ansvarlighed og loyalitet i forhold til både samfund, forældre og venner. Og udfaldet af deres balancegang fik uvægerligt indflydelse på deres inklusion og eksklusion i viften af fællesskaber.

Nogle forældre bekymrede sig imidlertid også for de unges sociale liv og den overvejende digitale form, som venskaberne tog under nedlukningen. Hos Theresa på 16 år var det for eksempel mor, der skabte regi for hendes sociale liv med andre unge. Moren sørgede sammen med en anden mor for spadsere-aftaler mellem de to døtre i særlige tidsrum og særlige steder, så det blev muligt at pleje de sociale behov og forebygge den ensomhed, moren frygtede på Therasas vegne. Theresa syntes, det var lidt pudsigt. Det lignede børnehavens legeaftaler. Men hun var ok tilfreds med det, når det nu var det, det kunne blive til.

I atter andre hjem faldt balanceringsopgaven ud på andre måder. Der blev familiens relationer eller relationen til den ene forældre styrket, og vennerne gled mere i baggrunden. Regnestykket blev med andre ord forvaltet på forskellige måder. Men at der har været regnestykker, balanceringer og afvejninger at håndtere, går igen i beretningerne fra alle.

Fritid og udflydende tid

Fritiden har for en del af de unge, der plejede at træne i sportsklubber eller gå til musik eller dans taget en ny form under nedlukningen. Mange har så vidt muligt fortsat dyrkelsen af deres interesser. Trænere oprettede fælles begivenheder på de sociale medier, hvor kondition f.eks. kunne holdes oppe ved løb og styrketræning, og hvor dagens resultater kunne deles med andre. Enkelte musiklærere tilbød online undervisning, hvor flere kunne spille sammen. Men for nogle af de unge var perioden hård. Nogle beskrev, at kroppen nærmest gjorde ondt af ikke at blive brugt.

Der er imidlertid også unge, som benyttede tiden til at gennemføre hobbyprojekter, der før nedlukningen lå som passive ideer, det var umuligt at nå at realisere. Der er for eksempel unge, der har malet billeder, re-designet tøj eller opbygget nye spilleuniverser.

Men det kunne være svært at fastholde engagementet og kontinuiteten undervejs: *"Det gik rigtig godt med min løbetræning de første uger, men så havde jeg svært ved at fastholde interessen, for tiden flød ligesom sammen"*, fortæller Lukas.

Lukas er ikke den eneste, der berettede om oplevelsen af, at tiden antog en mere amorf form. *"Jeg kunne ikke rigtigt mærke, hvornår det var skoletid eller fritid, det blev bare ligesom det samme hele tiden"*, siger Amanda. Mathias oplever, at *"der er ingen rigtig markering af, at nu har man fri, og nu har man ikke fri, og til sidst kunne jeg ikke huske hvilken dag, det var i ugen"*. Tiden opleves således som stadigt mere flydende, efterhånden som ugerne gik, og uden klare overgange mellem pligtid og den frie tid. Det var en markant forskel til det tidligere hverdagsliv med faste mødetider, ofte tæt skemabelagt med skole, arbejde, venner, fritidsaktiviteter og fikserede start- og sluttider på det hele. For atter andre føltes den udflydende tid kedsommelig og langtrukket: *"De første to uger følte jeg totalt, at jeg havde ferie. Men jeg må sige, at det begynder at føles en anelse langtrukket"*, skriver Christoffer i en af de skriftlige afleveringer.

Sårbare unge og erfaringer med onlineundervisning og lærerkontakt

Corona-tiden har været en omvæltning for de flestes hverdag, men for nogle af de sårbare og udsatte unge, som vi har talt med, har de ændrede rutiner og den flydende tid føltes særligt udfordrende. Nogle af dem, der i forvejen var plaget af angst, har oplevet tiden som skræmmende opløst. Mille, der måtte afbryde sit efterskoleophold, fortæller for eksempel:

"For mig er det en meget hård tid. Jeg har brug for at vide, hvad jeg skal i morgen for at være tryk, og sådan er det jo slet ikke nu. Det har givet mig helt klart mere angst. Jeg har været meget grædende og har ikke kunnet sove ordentligt pga. tanker. Og så er alle jo sådan bange-agtige for at blive syge, og

det har gjort mig så bange, at alle omkring mig er bange, på en måde, ikke? Jeg har et par gange været sikker på, at jeg har Corona og måttet kontakte lægen helt opløst”.

For Mille har skolen en strukturerende funktion, der skaber tryghed og dæmper angsten i hendes tilværelse. 19-årige Louise fra en STU uddannelse (Særligt Tilrettelagt Ungdomsuddannelse til unge med særlige behov) fremhæver også angsten, der er forbundet med Corona-tiden. Hun skriver i sin skriftlige aflevering: *”Det første, der ramte mig med Corona karantænen, var frygten for at falde tilbage i gamle vaner, som jeg har arbejdet så hårdt for at slippe af med, eller miste det overskud, jeg endelig fik opbygget”.* Senere i opgaven, fremhæver hun, at en opringning fra en lærer på STU, der ville høre, hvordan hun havde det, hjalp hende med at falde til ro. Her kom en nærværende og genkendelig relation til en voksen fra den kendte hverdag til at gøre en helt nødvendig forskel i forhold til at genskabe balance og struktur i tilværelsen. Med Louises oplevelse bliver det tydeligt, hvordan kontakt – eller manglende kontakt – med lærere kan have betydning for børn og unge, der rækker langt ud over det fagligt læringsmæssige.

Andre unge har mærket Corona-tiden som ekstra belastende af andre årsager. Khaled har seks søskende, og alle har skullet passe skolegang i en lille lejlighed på Nørrebro. *”Forestil dig lige, at vi syv skal finde en plads hver for at være til onlineundervisning (...) Det har givet en masse skænderier. Nogle gange har jeg bare ikke gidet, men er gået udenfor for at få luft”*, fortæller Khaled. Omstillingen fra lukkede skoler til onlineskoler har således også haft en social slagside og påvirket unge som Mille, Louise eller Khaled om end på forskellige måder.

Onlineundervisning har varieret meget i de unges oplevelse. Mange af de unge vi har interviewet melder tilbage, at onlineundervisning har fungeret godt for dem især i starten af nedlukningstiden. Andre melder tilbage om lærere, der ikke har benyttet sig af de digitale muligheder, eller blot har sendt lektier ud og links til tekster på mails. Her er lektier ofte blevet givet uden introduktion, uden relationel kontakt og hjælp. Og det har skabt vanskeligheder ikke mindst for de unge, der ikke har haft mulighed for at trække på forældre eller søskende, som nemt kunne afkode skolens og lærernes intentioner. Khaled ville givetvis have været glad for en lærer som Louises - en der spurgte ham, hvordan det gik, og som gik støttende ind i stedet for blot at fokusere på hans fravær og manglende faglige præstationer.

Der har således været ganske ujævne erfaringer med skolernes forsøg på at undervise online givet vanskeligheder. Asger på 17 år fortæller:

”Det er helt vildt, at lærerne ikke har koordineret alt det, de har sendt. Det har været drønsvært at finde rundt i vidt forskellige teknologier, links osv. Vi har skullet bruge for meget tid på overblik. Jeg tør slet ikke tænke på, hvordan man har klaret det, hvis man ikke har noget viden om, hvordan man skal finde rundt online, som jeg selv er vant til, eller hvis man ikke har nogen derhjemme, der kan hjælpe. Jeg har fx måttet hjælpe min lillesøster, der går i 3. klasse. Jeg kunne simpelthen se på de mails, lærerne sendte ud, at de ikke selv havde tjek på det. Det hele var sådan rodet og forvirrende. Nogle af Fie’s [søsteren] lærere underviste slet ikke på Microsoft-Teams, men sendte bare mails ud med en masse tekst og links i én stor bunke. Til elever i 3. klasse!”.

Det er ifølge de unge informanter højst forskelligt, hvordan onlineundervisning har været organiseret. Ud af beretningerne viser der sig et kontinuum i undervisningspraksisser fra en lineær beskedbaseret kontakt via mails fra lærere til elever i den ene ende af skalaen, til lærere i den anden ende der har været kreative og udviklet nye undervisningsformater både i forhold til forberedelse, udførelse og opfølgning.

Nogle elever har fx modtaget og selv optaget små videoer og audiologs parallelt med de almindelige skriftlige og mundtlige bidrag. Nogle har lært matematik sammen med læreren i køkkenet, mens han har målt op og regnet ingredienser ud til kager og diverse lækkerier. Andre har været med i haven og lært biologi gennem mobiltelefonens kamera.

For mange lærere har onlineundervisning været en kolossal udfordring, og reaktionerne har varieret. Nogle af de unge har set fuldstændigt ubehjælpssomme lærere gradvist udvikle stadig mere kreative undervisningsformer, og de unge har elsket dem for det og hjulpet dem med teknologien, hvor de kunne. Nogle unge har i mødet med rådvilde lærere taget læringen i egen hånd og opsøgt den nødvendige undervisning på nettet, eller brugt deres netværk. Det sidste blev Sannes redning, da hun skulle skrive SRP-opgave, den store afsluttende, tværfaglige opgave i 3.g på STX. Hendes vejledere undveg kontakt, og de få gange hun kom igennem til dem, fik hun helt korte og meningsløse mailsvar tilbage. For hende blev redningen kærestens mors vens ven, der tilfældigvis viste sig at kunne det faglige, hun skulle bruge i sin opgave. Han trådte til som vejleder i stedet.

Nogle unge oplever dog mindre stress

For nogle unge har nedlukningen imidlertid også rummet oplevelser af lettelse. Flere fortæller, at de har nydt morgener i ro, og at de første skoletimer er gennemført fra sengen, hvor morgenmaden bare kunne indtages i den første pause. *"Jeg satte uret til tre minutter i otte, og det var lidt fedt"*, siger Albert. *"Dejligt ikke at skulle op og sminke sig eller være lidt nervøs ved at træde ind i spisesalen og blive set på"*, fortæller Mille, som er sendt hjem fra efterskolen.

For unge som Mille er det en lettelse at slippe for presset til at se ud på en bestemt måde. Mange unge fortæller, at de derfor heller ikke har slået deres kamera til, når de for eksempel har haft onlineundervisning. De oplevede det som frisættende at slippe for blikke og vurdering af deres ydre. Men netop dette har til tider været til stor frustration for en del lærere. De blev usikre på elevernes reelle tilstedeværelse og deltagelse i undervisningen. På kravet om at tænde for videoen har nogle elevers respons imidlertid været at påstå, at deres kamera ikke virkede. Blikkenes fravær blev for fristende.

En anden pige, Lea, synes også, at Corona-tiden har rummet positive muligheder. Hun siger, at den generelt har været en god tid for hende, og at for mange beklager sig:

"Jeg synes, det er en ret skøn tid. Jeg er meget mindre presset, end jeg plejer. Jeg går til Fitness fire gange om ugen, og jeg arbejder, men nu kan jeg tage den med ro efter skoledagen uden at skulle skynde mig til træning eller på arbejde".

Lea fortæller videre, at hun oplever at have fået mere tid til vennerne:

"Nu kan vi jo faktisk mødes og få snakket uden afbrydelser. Jeg har også mødt bekendte nede i Brugsen, som jeg normalt aldrig har haft tid til at tale med. Nu stopper vi op og får talt sammen. Det er ret skønt".

Lea fremhæver yderligere den større frihed i skolearbejdet på HF. *"Jeg kan jo bestemme lidt selv. Vi har en del selv-undervisning, hvor vi skal se en film og sådan, og det kan jeg jo gøre, når jeg vil".* Johanne fra en 8. klasse i Århus er på linje med Lea og reflekterer over den ekstra tid i sin skoleopgave om Corona:

"Vi har nu fået MEGET mere tid, serveret på et sølvfad. Tid der kan bruges til at gennemgå sine livsværdier og mønstre generelt. Dem har vi nu mulighed for at justere lidt på. Der er plads til nærvær og familietid i store mængder, og det føles godt at få sat lidt ind på den konto, der i alt for lang tid har set lidt slunken ud".

Tilgangen til undervisning opleves af Lea som mere autonom, og hun nyder at kunne planlægge og arbejde selvstændigt. Men det kræver en høj grad af selvdisciplin at indgå i skolen på denne måde. For meget præstationsorienterede unge kan det føles, som om skolearbejdet aldrig ender. Og for Khaled og andre, der bor småt, eller for dem der bor i familier med mange spændinger, et højt konfliktniveau eller meget angstede voksne, har det været svært at bevare fokus og koncentrationen i længden.

Konklusion over tendenser

Nedlukningen kom til at løfte en række centrale aspekter ved det at være ung frem i lyset. For de unge blev betydningen af skolen og af de sociale relationer ikke bare til andre elever, men også de faglig-sociale relationer til lærere meget tydelig. For voksne, både forældre, politikere og fagprofessionelle er dette også et opmærksomhedspunkt, som er vigtigt at bringe med videre, når der diskuteres indretning af skolehverdag efter genoplukningen af landet: Faglighed kan ikke isoleres fra det sociale, den er viklet ind i og formidles, udvikles og leves igennem det sociale. Faglighed og socialitet er sammenfiltrede størrelser og udgør i skolen forudsætninger for hinanden.

Også socialitetens afhængighed af sanselig adgang til og fysisk omgang med andre blev tydelig. De digitale kommunikationsformer fungerede, men deres reduktion af sanseinformation gjorde dem i længden til et svagere grundlag for oplevelse af meningsfuldhed og tilhør, så længe de stod alene. Digital kontakt og kommunikation må blandes med analoge former for interaktion og nærvær, hvis tingene skal fungere. Igen var dette en erfaring, der blev gjort af de unge både i forhold til deres indbyrdes sociale relationer og i forhold til deres engagement i undervisning og i relation til lærere. Det er en erfaring, voksne må være opmærksomme på i deres videre arbejde med unge og pædagogik.

Denne erfaring var de unge også opmærksomme på i relation til at navigere de mange krav om afstand og isolation, som politikere og forældre stillede. For de unge, hvis sociale liv i vid udstrækning ligger blandt vennerne, blev det nødvendigt at balancere mellem 1. ungdomssocialitetens nødvendigheder og deres centrale fællesskaber og engagementer, 2. presset fra politikernes formaninger og beskyldninger

af unge for uansvarlighed, 3. forældrenes forskelligartede forsøg på at kontrollere de unges udfoldelsesrum og 4. deres egen sunde fornuft i vurderingen af myndighedernes løbende strøm af informationer om smittetal og forholdsregler. Det er vigtigt også for voksne at forstå dilemmaerne, der kan opstå i forsøget på at navigere alle disse loyaliteter, hensyn og afvejninger. Unge har et selvstændigt socialt og fagligt liv at forvalte, som må anerkendes på linje med voksnes tilsvarende sociale og arbejdsmæssige engagementer.

Referencer

Hansen, H. R. & Nielsen, J. C. (2019). Vi har brug for sårbare unge. 14. august Politiken, debatsektionen <https://politiken.dk/debat/art7323135/Vi-har-brug-for-s%C3%A5rbare-unge>

Nielsen, J.C & Sørensen (2008). Èn generation: Mange navne. Ungdomsforskning, 7(3): 5-6.

Zittoun, T. (2006). Transition - Development through symbolic resources. Chapter 1: 'Young Adults in blurred fields of changing media'. Greenwich, Connecticut: Information Age Publishing Inc

Ung i en corona-tid

Sociologiske refleksioner over corona-krisens konsekvenser og perspektiver for ungdomslivet i Danmark

Noemi Katznelson og Niels Ulrik Sørensen, CeFU

Bliver corona-tiden en parentes i historien eller en 'game changer'?

Vi befinder os i skrivende stund midt i en corona-tid. Vi kender langt fra slutningen på den og har at gøre med et fænomen, der på afgørende og mangfoldige måder griber ind i store dele af vores samfundsliv og privatliv – og i den verdensorden, der sætter rammen om mange af vores fundamentale vilkår, så uforudsigeligheden er nærmest fuldkommen.

Vi kan se ind i en fremtid, hvor det ene yderpunkt kan være, at pandemien kommer under kontrol i vores del af verden og efterlader et spor i langt de fleste danske unges liv. Men slet ikke spor, som det vil gøre det andre steder rundt om i verden, snarere et spor, som mest af alt minder om en parentes. En mærkelig tid, unge vil tænke tilbage på og fortælle om som et kuriosum, når de bliver ældre – 'vi var den årgang, der ikke kom til eksamen'.

Vi kan også se ind i et andet yderpunkt eller scenarie, hvor pandemiens forløb fortsat udvikler sig, og hvor konsekvenserne af den tager til og griber om sig, og hvor der langt fra bliver tale om en parentes. Her vil krisen snarere få karakter af et mere omfattende og gennemgribende brud med den eksisterende orden, og der vil blive tale om et før og et efter corona – også for de unge. Her bliver corona-pandemien en 'game changer', som vi så det i forbindelse med 9/11. Der var en tid før. Og en tid efter 9/11.

Vi håber selvsagt på det første, og vi skal her ikke forsøge at spå om, hvilket scenarie vi ser ind i. Vi vil blot stoppe op og forsøge at gøre status over de læringer, som vi i skrivende stund kan gøre os i relation til unge, og de konsekvenser, som corona pandemien på nuværende tidspunkt har for unge i Danmark. Når det er centralt, er det, fordi vi ikke anser de videre konsekvenser af pandemien som mejslet i sten, men derimod som formbare og i høj grad afhængige af vores håndtering og tilgang fremover. En ting er således udviklingen i selve sygdommen – dens udbredelse og mutationer. Noget andet er de politiske og kulturelle håndteringer og vores evne til at lære af de erfaringer, vi gør os gennem corona-tiden.

Vi ønsker her sammen med Egmont Fonden at bidrage til, at vi som samfund kan lære af de erfaringer, vi har gjort os hidtil. Vi vil foretage en overflyvning over de sociologiske tendenser i ungdomslivet, som vi anser for at være præget af corona-tiden. Dette ungdomssociologiske notat er således en række sociologiske refleksioner over krisens foreløbige konsekvenser og perspektiver for ungdomslivet i Danmark. Konkret foretager vi seks nedslag, som vi har udvalgt med afsæt i vores sociologiske pejlinger af, hvad vi ser som centrale læringsområder i forhold til unge og ungdomslivet. Nogle af disse nedslag er på nuværende tidspunkt godt dækket ind datamæssige via særligt kvantitative, men også stadig flere kvalitative undersøgelser. Andre af nedslagene er stort set ikke datamæssigt dækket, og vi trækker således her i højere grad på egen generel forskning samt på iagttagelser af den offentlige debat. I notatet trækker vi således på egen forskning og iagttagelser af den offentlige debat, men vi står i høj grad også på skuldrene af andres data og forskning.

Hvad kan corona-tiden lære os om ungdomslivet?

1. Mellem samfundssind og hedonistiske ungdomsfællesskaber

Panorerer man hen over corona-krisen, har de unge ifølge stort set alle eksisterende undersøgelser gennemgående trådt frem som en uhyre ansvarlig generation, der har udvist samfundssind, sat omsorgen for ældre højt og på lange stræk i krisens indledende faser afskåret sig fra social omgang med andre.

Ser vi på netop de tidlige faser af krisen, viser en repræsentativ undersøgelse, at unges adfærd ikke nævneværdigt har adskilt sig fra andre samfundsgrupper – og der hvor den gjorde det, var det ved, at unge i lidt højere grad end andre afstod fra at se deres venner i større eller mindre grupper (Hede et al 2020). Og lidt i samme spor peger en anden repræsentativ undersøgelse på, at 60 pct. af alle unge mellem 15 og 20 år drak mindre alkohol end normalt, og at en tredjedel slet ikke drak overhovedet – og at det kun er en mindre gruppe, der drak mere (Tolstrup & Pisinger 2020). Og dykker man ned i, hvad der lå til grund for de unges adfærd, så var det ikke som andre samfundsgrupper, fordi de var bekymrede på egne vegne, men derimod bekymrede for deres pårørende og andre generelt – også mere end andre aldersgrupper (Børns Vilkår 2020; NOVA 2020). Det fremgår bl.a. af en norsk undersøgelse, som også dækker unge med etnisk minoritetsbaggrund i sociale boligområder i Oslo, og undersøgelsen viser også, at de unge her i endnu højere grad fulgte retningslinjerne end andre unge (NOVA 2020).

Der tegner sig således et billede af en generation og en samfundsgruppe, som generelt kan siges at have udvist en høj grad af socialt ansvar eller samfundssind. Men samtidigt står dette billede langt fra alene. Snarere synes det i stigende grad at blive fortrængt af et billede af unge, som risikotagende, festfokuserede, brydende med forsamlingsforbuddet, rejsende til sunny beach osv. Og netop det billede af ungdommen som risikotagende er et, der ligger lige for i ungdomsforskningens katalog over klassiske forståelser af unge. For selv om vores ungdomsforsståelser i relation til både afgrænsning og indhold hele tiden er til debat, og at nye forståelser hele tiden overlejrer gamle, så synes der ikke desto mindre at være to gennemgående forståelser, der hænger ved:

I den ene knyttes der en særlig positiv aura til det at være ung. Her forbindes unge med positive forestillinger om frihed, lethed og uforpligtighed, og ungdommen har karakter af en livsfase, vi alle attrår og søger at fastholde på stadig mere kreative og avancerede måder (tænk blot på den voksende plastikkirurgi!). En anden forestilling – eller diskurs – fokuserer på, at ungdommen ikke kun er noget tillokkende og attraktivt, men også noget samfundsmæssigt problematisk. Her træder de unge frem som utilpassede i relation til de samfundsmæssige strukturer og som et arnested for problemer (kriminalitet, arbejdsløshed osv). Og det er netop denne helt klassiske figur, som i stigende grad synes at tage over i blikket på de unge under corona-tiden og helt fortrænge billedet af de ansvarstagende unge. Og det på trods af, at figuren om de problematiske unge i en årrække har haft en toning i retning af, at de unge var blevet næsten alt for fornuftige, pæne og afrettede – eller i hvert fald for sårbare og skrøbelige!

I det hele taget giver corona-tiden anledning til at dvæle ved de billeder og diskurser, vi trækker på i udpegningen – og udskamningen om man vil – af forskellige samfundsgrupper, fordi disse i så ringe grad tillader en 'både og' tænkning. At det er muligt, at unge på en og samme gang godt kan ønske at handle

ansvarligt samtidig med, at de på stadig mere kreativ vis søger at udfolde de sociale dimensioner af deres tilværelse. Og at der måske i højere grad er tale om, at corona-pandemien har spændt unge ud i et regulært dilemma mellem to stærkt modsætningsfyldte interesser og idealer.

Dvæler man yderligere en stund ved den tendens til samfundssind, vi har set udtrykt gennem de unges holdninger og handlinger i relation til corona-krisen, så får vi øje på yderligere en mulig interessant bevægelse. For vi har i snart 20 år i vidt omfang inden for ungdomsforskningen haft forskellige aftapninger og variationer af individualiserings-begrebet som prisme til at forstå nutiden ungdomsliv. Men netop samfundssindet og ansvarligheden under corona peger i retning af, at vi måske i stigende grad ser at unge vender blikket mod det fælles, det sociale og samfundsmæssige. Datagrundlaget er begrænset, men i Egmontfondens rapport fremhæves det, at unge har oplevet mange positive ting under nedlukningen, som de gerne vil bevare, når samfundet åbner igen. Flere end halvdelen af de unge ville eksempelvis gerne have ikke bare mere fritid (61%), men tillige et bedre klima (53%) (Egmont Fonden 2020). Og her er der en mulig kobling mellem de unges reaktioner på corona-tiden og en tendens, vi så allerede inden corona-tiden i relation til særligt klimaområdet. Nemlig en bevægelse i retning af, at unge er trådt tydeligere frem som en generation med særlige budskaber – krav og frustrationer – rettet mod voksengenerationen. Og man kunne her noget spekulativt forestille sig, at corona-krisen kommer til at skubbe yderligere til denne tendens og samfundskritik – og måske endog et ønske hos en voksende gruppe af unge, om at leve på en anden måde end den, som 'voksensamfundets' normalbiografi udstikker.

Om det rækker så vidt må fremtiden vise, men man kan fristes til at spørge, om vi her er vidner til en gryende orientering blandt unge i retning af netop i stigende grad at rette blikket ikke alene indad, men også udad mod det kollektive og samfundsmæssige.

2. Den digitaliserede ungdom, der søger socialt samvær og nærvær IRL

Det har været markant, at den ungdom, som vi ofte beskylder for at have hovedet nede i deres telefoner, fuldstændigt opslugte af det sociale liv, som de digitale medier giver adgang til, under corona-krisen har udvist en fornyet interesse for fysiske fællesskaber. De har gået ture og truffet hinanden i grønne områder, og de synes i det hele taget at have været optaget af de fysiske aspekter ved samværet med andre unge.

Hovedparten af de unge har været forbavsede tilpasningsdygtige, men det har også holdt hårdt – mange unge har i den grad savnet deres venner og glædet sig til at komme i skole igen og deltage i fritidsaktiviteter, hvor de normalt er sammen med andre unge. Alle undersøgelserne peger da også på, at det sociale samvær på de digitale medier har været ude af stand til at kompensere for det fysiske samvær. Næsten alle de undersøgelser, som er lavet under corona-krisen, peger således på en markant forøgelse af unges oplevelse af ensomhed.

I Tolstrup & Pisinger (2020) giver mere end halvdelen af de unge mellem 15 og 20 år udtryk for, at de har følt sig mere ensomme. Det gælder især pigerne, hvilket følger de kønsmønstre, der også ses i undersøgelser, som løbende laves om unges ensomhed og trivsel. Undersøgelserne under corona-krisen peger på, at ensomhedsfølelsen er blevet påvirket af, at den daglige fysiske kontakt og støtte fra deres

venner og klassekammerater ikke har været der. Selvom mange af de unge på tværs af undersøgelserne giver udtryk for, at de har tilbragt mere tid med deres forældre, og at de har været glade for det, synes dette således ikke at beskytte mod følelsen af ensomhed.

Ensomheden under corona-krisen har imidlertid ikke nødvendigvis de samme implikationer for alle unge. I Egmont Fondens undersøgelse tegner interviewene et billede af, at flere af de unge, der oftere føler sig ensomme, har oplevet en forbedring i livstilfredsheden under nedlukningen. Enkelte unge, og særligt dem med et begrænset socialt netværk, giver ydermere udtryk for, at de har sat pris på, at det i højere grad har været socialt acceptabelt at være alene (Egmont Fonden 2020). De unge, der normalt oplever ensomhed, rammes tilsyneladende mindre entydigt på trivslen af deres ensomhed, når den ikke længere er et minoritetsproblem, og savnet af venner er en udbredt følelse i store dele af ungdommen. Ensomheden, som vi kender den fra før corona-krisen, synes således at rumme noget, som handler om andet og mere end ensomheden i sig selv. Noget tyder på, at oplevelsen af at stikke ud fra mængden, være anderledes og hermed befinde sig på kanten af et normalt ungdomsliv ligeledes udgør en væsentlig komponent i oplevelsen af ensomhed.

Det er hermed vigtigt at være opmærksom på, at der er forskel på ensomhed som et langvarigt og indgribende vilkår, der ikke vil gå væk, og så den momentane ensomhedsfølelse, der kan opstå i særlige livssituationer eller overgangsfaser, hvor man oplever at være alene og føler et socialt afsavn, men relativt hurtigt bliver integreret i sociale fællesskaber igen. Mange af de unge, der har følt sig ensomme under corona, har givetvis savnet deres venner og det sociale liv, de er en del af, når coronaen ikke har lukket landet ned. De unge, der i højere grad oplever ensomheden som et vilkår, de ikke kan rykke sig ud af, har muligvis ikke nogle venner og et socialt liv at savne. De har måske ligefrem oplevet en slags lettelse over at vide, at de nok er lige så ensomme, som de plejer at være, men – for én gangs skyld – ikke alene om at være det.

Corona-krisen har hermed tydeliggjort betydningen af fysiske møder og unges samvær IRL. Vi har længe tænkt det fysiske og det digitale som integrerede størrelser. Som to sider af samme sag. Da det digitale altid er der og tager plads, også når de unge er fysisk sammen, har det i stigende grad voldt os problemer at begribe det fysiske ungdomsliv uden det digitale og dermed indkredse betydningen af det fysiske. Fraværet af fysiske møder og samvær IRL under corona-krisen har imidlertid vist os den særlige kraft og betydning, de fysiske har, og at det digitale langt fra kan stå alene. Sker det, sniger en følelse af ensomhed og socialt afsavn sig ind i ungdomslivet. Dét er dog ikke at forveksle med den kontinuerlige og indgribende ensomhed, visse unge oplever som et ubrydeligt vilkår i deres ungdomsliv. Der er stor forskel på at savne nogen, men ikke ser i et stykke tid, fordi verden pludselig er vendt på hovedet, og det ikke at have nogen at savne, man kan mødes med, når verden på et tidspunkt normaliseres.

3. Hjemmet som arnested for hygge – og konflikter

Nedlukningen af samfundet på grund af corona betød, at langt de fleste forældre og børn pludselig befandt sig på samme matrikel i stort set alle døgnets 24 timer. De skulle få en hverdag til at fungere sammen, de skulle tilbringe tid sammen, gå i skole og på arbejde sammen osv. Og man kan med rette forstå, hvorfor netop denne markante forandring i hverdagslivet har været et af det helt store emner i både debatterne og undersøgelserne om unge i corona-krisen.

Selvom ungdomsårene er en livsfase, hvor mange har behov for at løsrive sig fra forældrene og i øget omfang orienterer sig mod jævnaldrende, har en klar majoritet af de unge forholdt sig positivt til denne ændring. De har overvejende haft det godt med deres forældre under krisen og en betydelig andel af de unge har ligefrem fået det bedre med deres forældre (Tolstrup & Pisinger 2020). Der er kommet en større dybde ind i relationen, og parterne har ifølge de unge fået en bedre forståelse for hinanden. Samtidig peger undersøgerne på, at der har været flere konflikter mellem forældre og unge under corona, men mange af konflikterne har handlet om hverdagsproblemer, der ikke i betydeligt omfang har haft en negativ afsmitning på de unges oplevelse af relationen.

Det er dog ikke alle unge, der har fået det bedre med deres forældre. Der er således også en mindre gruppe af unge, der har fået det værre efter at være blevet sendt hjem til familien under corona-krisen (Tolstrup & Pisinger 2020). Det er bl.a. unge fra familier, hvor forældrene har psykiske lidelser og misbrug og hvor de unge ikke har oplevet det positivt at tilbringe mere tid med deres forældre. Ifølge en norsk undersøgelse (NOVA 2020) er der da også en sammenhæng mellem, om de unge har oplevet, at nedlukningen overvejende har ført noget positiv eller negativt med sig, og om de har lavet hyggelige ting sammen med deres familier. De unge, der har lavet hyggelige ting sammen med familierne, er mere tilbøjelige til at have en positiv vurdering af nedlukningen, mens de unge, der ikke har gjort det, er mere tilbøjelige til at have en negativ vurdering af nedlukningen.

Vi rammer her, med temaet om unge familiesituation, formentlig en af hovednerverne i, hvordan corona-tiden har sat sig spor i forskellige unge. For de unge, som vokser op i familier, som allerede inden corona-tiden var præget af et højt konfliktniveau, eller som på anden måde var i krise eller præget af svære sociale og/eller mentale omstændigheder, må vi antage, at corona-nedlukningen har været stærkt udfordrende. Der er os bekendt endnu ikke fyldestgørende undersøgelser af dette. Men vi så allerede under corona-tidens første faser, hvordan presset på krisecentrene steg markant, hvilket tydeliggjorde, at ikke alle familier og unge oplevede det som positivt at blive sendt hjem. Og man kan her tænke, at konsekvenserne af corona-tiden kan risikere at ramme disse unge dobbelt. Dobbelt, fordi de er blevet ramt direkte og negativt af selve corona-krisen og hjemsendelsen. Men derudover også fordi de muligvis risikerer at blive ramt mere indirekte af krisens nuværende eller kommende konsekvenser i form af arbejdsløshed, vanskelige økonomiske forhold osv. i hjemmet.

Omvendt kan man ikke konkludere, som mange ellers gjorde det i starten af krisen, at alle udsatte unge har oplevet en forværring af deres situation. Billedet er formentlig langt mere mudret – formentlig afhængigt af, hvor den primære tyngde i den unges udfordringer ligger, hvilket vi skal vende tilbage til afslutningsvist.

Men udover at minde os om forskellene i unges opvækstvilkår i relation til familierne, så minder den for den brede gruppe af unge os også om, at fysisk og tidslig forbundethed med forældrene for langt de fleste unge opleves som et positivt tilskud til relationen. Det forhold skal måske ikke mindst ses i lyset af, at nutidens familier er formet af moderne idealer om nærhed og lighed mellem forældre og børn og gammeldags forældreautoriteter er for længst skyllet ud med badevandet. I dag skal forældre og børn være i øjenhøjde med hinanden. Forældrene forsøger så vidt muligt at forstå deres børns perspektiver og skabe de optimale betingelser for, at de kan udvikle sig og folde deres potentialer ud. Men selvom nærhed og lighed er idealet, tilbringer mange familier meget tid væk fra hinanden. Det moderne liv

trækker familiemedlemmerne i alle retninger, og dagligdagen er ofte splittet op på mange arenaer. Og her fortæller corona-tiden os måske også, at gabet mellem idealer og realiteter måske indimellem bliver for stort og at børn og unge faktisk kan savne nærvær og tilstedevær i familien.

4. Det af-ritualiserede ungdomsliv, eller?

“Kære Mette Frederiksen, vi kan ikke klare mere. Der er ikke flere steder at gemme sorgen, ikke mere mentalt overskud. Vi er modløse og kan ikke overskue, at vi hvert forår og resten af vores liv skal mindes om, hvad vi aldrig fik”.

Sådan lød det i et debatindlæg fra 3. V. fra Sct. Knuds Gymnasium i Odense i starten af maj, hvor der stadig var udsigt til, at studenternes afslutningsritualer ville blive aflyst pga. corona-krisen. Debatindlægget tog nettet med storm, og både voksne og unge deltog efterfølgende i debatten, der kom til at handle om betydningen af alle de fejring og traditioner, der er knyttet til overgange i de unges skolegang og uddannelsesforløb, lige fra afholdelsen af sidste skoledag og karamelkastning til dimissioner, hestevognsture og hue-ceremonier.

Nogle nedtonede betydningen af disse begivenheder og mente, at de primært er anledninger til, at unge kan drikke sig i hegnet, firmaer spinde guld (tænk bare på studenterhuen og alt det udstyr, der kan følge med), og at forældre kan poste deres vidunderlige børn på Instagram og Facebook. Andre lagde vægt på, at der er tale om afgørende milepæle, der kun forekommer én gang i livet, og dermed må tillægges en større betydning i et ungdomsliv, der i mange andre henseender er blevet individualiseret og flimrende.

Ungdomsforskningen har i mange år været optaget af netop det individualiserede og flimrende ungdomsliv. Men måske har debatten under corona-tiden vist os, at billedet er mere nuanceret end som så. Måske afslører den, at overgangene i uddannelsessystemet har karakter af en slags moderne riter i nutidens ungdomsliv, der måske nok er individualiseret og flimrende, men paradoksalt nok ligeledes rummer en række ritualiserede overgange fra barndom til ungdom- og voksendom.

Ungdomslivet strækker sig i dag over en stadig længere årrække, og det konglomerat af forhold, der skal bringe de unge ud af ungdommen og videre ind i voksendommen, bliver stadigt mere omfattende og komplekst. I tidligere tider spillede kirken med konfirmationen en rolle, men i takt med at kirken har mistet betydning for rigtig mange unge, har uddannelsesinstitutionerne vundet indpas i ungdomslivet, og de udgør i dag helt ubetinget den væsentligste ramme omkring de unges transitionsprocesser. Men én ting er uddannelserne som ramme om de unges bevægelsesmønstre. Noget andet er, om der også kan knyttes en selvstændig betydning til de traditioner og ritualer, der gør sig gældende i konkrete overgange i unges uddannelsesveje. Både de formelle med 'hue-påsettelse', overrækkelse af afgangsbøger osv. og de mere uformelle som studenterfesterne, drukturerne, scoringerne, døgnerne osv.

Skeler man til en klassisk forestilling om ritualer fra mere traditionelle samfund, så handler riterne om at bevæge sig fra en livsfase eller sammenhæng over i en anden. De handler om at opleve samhørighed til en større social sammenhæng og gennem riten at bryde med en vant sammenhæng og bevæge sig ud i noget nyt og fremmed for så at vende tilbage med fornyede erfaringer og status, der gør en pa-

rat til at træde ind i en ny livsfase. Der er således indbygget en kontrast i overgangen. En kontrast mellem de unges hverdag i skole og uddannelse med dets fokus på præstationer, lektier og rutiner og så ritternes fokus på fester, alkohol og en given los for selvkontrollen og selvdisciplineringen og springe ud i den social rus af nydelse for derefter at være klar til at bevæge sig ind i en ny livsfase.

Der er selvsagt store forskelle på betydningen af overgangsriter i tidligere tiders traditionelle samfund og så en translokation i 2020, men samtidig kan de mange stemmer fra de unge i debatten i dette lys godt høres som en generations krise over muligvis ikke at kunne få adgang til de kollektive og overlevere-ede riter. Dem, der skulle føre dem ordentligt videre, og dem, der skulle give dem mulighed for at skabe orden i et individualiseret og flimrende ungdomsliv ved at forbinde sig til hinanden som gruppe og generation. En generation, som samtidigt også kunne forbinde sig til de ældre generationers fortællinger om deres studentertid og dermed overlevere forestillinger om, hvad det vil sige at være 'rigtig' ung.

Men udover at corona-tiden kan anskues som en tydeliggørelse af betydningen af overgange i ungdomslivet, så rejser det også et spørgsmål om, hvorvidt alle unge så har adgang til disse riter og overgange. Meget tyder på, at der gennem de seneste år sket en udbredelse af antallet af festligholdelser, og studentertiden findes nu i en lang række farver og favner i dag alle de gymnasiale uddannelser og lang række erhvervsuddannelser. Den udvikling kan både betragtes som et udtryk for en øget betydning af overgangsritualer og som en demokratisering af alle unges 'ret' til en overgang og en hue. Men den vidner samtidig om en ensliggørelse og hegemonisering af en bestemt form for uddannelses- og ungdomsliv. En ensliggørelse og hegemonisering, hvor særligt de gymnasiale uddannelser har fået 'patent' på at tegne overgangen fra barndom over ungdom til voksendommen. Det er således ikke en udbredelse af svendegildet og svendeprøven, vi har set. Og vi har heller ikke været vidne til en udvidelse af mulighederne for forskellige overgange og riter. Vi har snarere set en indskrænkning, som dermed kan trække en oplevelse af marginalisering og eksklusion med sig, fordi ikke alle unge er med på uddannelsesvognen.

5. Det store uddannelseseksperiment – da det sociale blev taget ud af skole-ligningen

I relation til uddannelse og skole har det store eksperiment i forbindelse med corona selvsagt været nedlukningen og overgangen til digital undervisning. Der har været undersøgt og skrevet meget om dette, men særligt to udfordringer står tydeligt frem set ud fra et ungdomsforskningsperspektiv: Manglende motivation og læringsudbytte.

For det første peger flere undersøgelser på, at unge – elever lige såvel som studerende over hele uddannelseslinjen – har oplevet undervisningen som mere ensformig end sædvanligt (eVidenscenter og DEA 20220; SODAS 2020; Qvortrup et al 2020). Mulighederne for at variere undervisningen og dermed fange flere elevers opmærksomhed har været ringere. Man kan paradoksalt nok sige, at det digitale, der før corona var forbundet med muligheden for at skabe variation i undervisningen, med nedlukningen gik over og blev ensformigt.

Men én ting er det digitale i undervisningen, en anden er det relationelle og det relationelles betydning for elevernes motivation. Vi tænker i både den pædagogiske forskning og praksis ofte relationer som den mest afgørende enkeltfaktor for elevernes læring og trivsel. Og det er da også forskningsmæssigt

påvist i mange sammenhænge, men med corona-nedlukningen fik vi samtidigt et midlertidigt laboratorie, fordi store dele af det sociale med ét blev pillet ud af skole-ligningen. Og helt overvejende har det da også vist sig, at fraværet af det sociale har været en udfordring og et savn, men corona-tiden har samtidigt afsløret, at det ikke er helt så entydigt. For det sociale har også vist sig at støje i relation til læringen og det faglige. Eksempelvis har flere oplevet det som fremmede for deres læring, at der har været ro i klassen og færre forstyrrelser fra de andre elever. Hertil kommer, at den digitale undervisning synes at have skubbet til elevpositionerne i klasserummet, således at det ikke er én til én er de samme unge, som i den 'traditionelle' klasseundervisning indtager de offensive og dominerende positioner, som det var tilfældet i den digitale corona-undervisning.

Corona-tidens forandringer for læringsrummet har således ført til ændringer i elevernes positioner i klasserummet, som har tilladt også mere stille og tilbageholdende elever at indtage mere fremtrædende positioner. Og det er ikke alle elever, der – af selv sagt mange forskellige grunde – har glædet sig til at komme tilbage til skolen – i alt 17% har ikke (Børns Vilkår 2020). En antagelse kan her være, at idet man trækker den sociale positionering i klasserummet ud af skole-ligningen, så påvirker det den faglige positionering, hvorfor der kan være grund til at overveje, hvordan man kan bibeholde denne mulighed for indimellem at afveksle og variere de undervisningsmæssige set-ups i relation til koblingen mellem det sociale og det faglige. Og således nuancere forståelsen i megen pædagogisk tænkning om, 'at jo mere socialitet i skolen, jo mere læring'.

Hæver vi blikket over den samlede periode i relation til motivation, så vil lærerne med erfaringerne fra corona-tiden have erhvervet sig en række digitale erfaringer, der – hvis nedlukningen viser sig at blive en parentes i skolelivet – kan udvide paletten af muligheder for lærerne til at variere undervisningen og tilpasse den forskellige elevgrupper og læringsammenhænge. Og måske dermed også muligheden for i større grad at favne alle elever – også dem på kanten af skolen. Og netop spørgsmålet om elevgrupper og læring hænger snævert sammen med konsekvenserne af corona-tiden for læringsudbyttet.

For flytter vi blikket fra motivation og over til læringsudbyttet synes dette i høj grad at have en social slagside. En undersøgelse fra Egmont fonden peger på, at særligt de unge fra udsatte baggrunde oplever at have lært mindre. En gruppe på ca. 20 pct. vurderer, at de ikke har lært nok til at bestå FSA, og flere endnu (37 pct.) bekymres om, hvorvidt de består (Egmont Fonden 2020). Og tilsvarende peger en anden undersøgelse på, at særligt dem, der oplever sig selv som fagligt svage, er udfordret på motivationen, koncentrationen og læringsudbyttet (eVidenCenter og DEA 2022). Og man kan frygte at netop dem, der har haft svære vilkår hjemme og har kæmpet med motivationen, også risikerer at blive yderligere udfordret fagligt i relation til deres læringsudbytte. Der er således god grund til at være ekstra opmærksom på en mulig social slagside i relation til de unges uddannelsesdeltagelse og gennemførelse. Og at lærerne, som velfærdssamfunds væsentligste seismografer for udsathed blandt børn og unge, holder ekstra øje med alle de tegn vi kender på, at unge på kanten af skolen trækkes i den forkerte retning; øget fravær eller andre ændringer i adfærden og skoledeltagelsen.

6. Mindre pres på hverdagen. Mere pres på livsbiografien

Mange unge har oplevet et mindre pres på hverdagen i corona-tiden. De beretter om mere ro, tid, plads i hverdagen, men også om kedsomhed og mindre FOMO. Flere undersøgelser peger på dette, og i

eksempelvis Egmont Fondens årsrapport angiver knap halvdelen af de unge (47%), at de følte sig mindre stressede end normalt, samtidigt med, at en fjerdedel modsat har følt sig mere stressede, hvilket vi skal vende tilbage til (Egmont Fonden 2020). De årsager, der angives fra de unge i undersøgelsen, handler primært om to ting, nemlig oplevelsen af færre krav fra skolen og fra de jævnaldrende. I skolen var der typisk mindre og lettere skolearbejde, ligesom der var mere repetition. Og i den forbindelse også en øget oplevelse af tid til fordybelse, større mulighed for at tage tingene i eget tempo og færre afbrydelser. Og i relation til det sociale peger et antal på, at oplever, at den sociale sammenligning og konkurrence var mindsket.

I en mindre upubliceret kvalitativ undersøgelse, som vi i Center for Ungdomsforskning har gennemført blandt udsatte unge, tegner der sig ligeledes et billede af, at de unge har følt et mindre pres samt oplevet mindre stress end sædvanligt under pandemien. Flere har endvidere været glade for at have bedre tid derhjemme og oplevet en større ro i hverdagen. Endvidere har nogen oplevet det som rart at have en undskyldning for ikke at være social og ikke at behøve at få FOMO. Og endelig fremhæves der i en norsk undersøgelse, at corona-tiden også har givet flere unge et pusterum til nye og stimulerende tanker (NOVA 2020).

Denne oplevelse af pres og stress i hverdagen – som kontrast til hverdagen under corona – kan indenfor sociologien kobles til det, der ifølge den tyske sociolog Harmut Rosa kaldes for accelerationssamfundet (2014). Her karakteriseres vores tid som værende præget af en omsiggribende acceleration, som rammer væsentlige dele af det moderne liv – vores fysiske mobilitet, vores kommunikation og vores interaktion med hinanden osv. For den enkelte unge kan denne acceleration være en oplevelse af at skulle løbe stadigt hurtigere bare for at blive på stedet og udsagn som: „Der er så meget, man hele tiden skal“, og „jeg føler mig presset og kan ikke nå det hele“, støder vi gentagne gange på i vores forskning blandt unge (Görlich et al 2019).

Med corona-tiden kunne man således fristes til at sige, at accelerationssamfundet har oplevet en midlertidig og brat opbremsning for ikke kun unge, men for store dele af vores samfund. En oplevelse, der kan bidrage til at forklare, hvorfor de unges oplevelser af pres og stress har været mindre under corona. Men når vi kigger på de unge, så skyldes oplevelsen af pres og stress formentlig ikke alene et pres på hverdagen. I en igangværende undersøgelse i vores eget regi af Center for Ungdomsforskning af det vi kalder 'ny udsathed' (se endvidere www.cefu.dk) peger foreløbige resultater nemlig i retning af, at udsatte unge ikke alene sanser den samfundsmæssige acceleration på et hverdagsniveau, men i høj grad også på, hvad man kunne kalde et livsbiografisk niveau. Altså et niveau, der er 'over' hverdagsniveauet, og hvor det handler om ens livs- og uddannelsesforløb. For de unge handler det her om en oplevelse af, at tiden er en, man skal følge med, og at tiden er én, der kan løbe fra én og én, der kan spildes. Og samtidig med, at flere af de disse unge kæmper med ting i deres liv, som helt indlysende udfordrer dem i forhold til at kunne være 'i gang' med samme tempo som deres jævnaldrende, så kæmper de med en tydelig forestilling om en normalbiografi eller lineær overgang gennem uddannelsessystemet samt en oplevelse af ikke at kunne 'følge med' og at være bange for at blive 'efterladt på perronen efter at toget er kørt'.

Sammenholder vi denne oplevelse af pres og acceleration på et livsbiografisk niveau med oplevelsen af pres i hverdagen, så giver det anledning til et andet blik på corona-tidens oplevelse af pres og stress. For skeler vi til den offentlige debat under corona synes den nemlig i et vist omfang at byde på vidnesbyrder fra unge, som er og har været bekymrede for deres fremtid og muligheder for at få tilstrækkelige kompetencer, viden og dokumentation med sig, til at kunne ruste sig til fremtiden. En frygt for at misse praktikpladser, praktiklæring, eksaminer osv. De oplevede – lidt karikeret sat op – en mindskelse af pres på hverdagen, hvor pusterummet umiddelbart blev større og presset mindre, men fulgt af en oplevelse af et øget pres på livsforløbet. Og man kan i forlængelse heraf spekulere på, hvordan man bedst imødekommer dette fra uddannelsessystemets og arbejdsmarkedets side.

Hvad skal vi huske på?

Socialforskningen befinder sig det samme famlende sted som den medicinske forskning

Inden for det sundhedsvidenskabelige område forskes der vedholdende i jagten på at forstå og håndtere corona-pandemien. Tilsvarende er der megen socialvidenskabelig forskning i gang, der arbejder på at give os en forståelse af, hvordan corona-tiden – selve sygdommen og de afledte restriktioner og forandrede vilkår på den ene side og så de afledte konsekvenser i form af arbejdsløshed og økonomisk krise på den anden – kommer til at påvirke os og i særdeleshed de udsatte grupper af borgere.

Men beklageligvis befinder socialforskningen sig på mange måder samme sted som den medicinske, nemlig der, hvor vi ikke til fulde kender svarene. Vi famler og søger efter mønstre og sammenhænge, men ved endnu ikke til fulde, hvad der kan drages af erfaringer og læringer, og hvad vi kan forvente af konsekvenser.

Vi har i notatet her gjort et forsøg på en foreløbig status ved at foretage en ungdomssociologisk overflyvning over en række forskellige dele af ungdomslivet. Vi har søgt at tegne konturerne af, hvad vi ser som en gryende tydeliggørelse af ungdommen som generation. En generation, der ikke bare flyder sammen med de 'voksne', men som i stigende grad udpeges af 'voksengenerationen' som en generation, der orienterer sig og handler på særlige måder. Men som også selv formulerer og forstår sig i selvstændige termer som en samfundsgruppe med eget perspektiv.

Et spørgsmål kan her være, hvordan vi som 'voksensamfund' bliver i stand til at gribe det samfundssind, som i høj grad har vist sig at være en del af dette perspektiv, og understøtte det i konstruktive retninger. Dette for at undgå en polarisering mellem generationerne, men i lige så høj grad også bygge bro inden for generationen af unge, hvor der i praksis kan være langt mellem forskellige interesser og grupper.

Men blandt de unge, hvem har da vist sig at være corona-tidens mest udsatte?

Hvem er coronatidens-udsatte?

Generelt – og specifikt i lyset af Egmont Fondens store jubilæum og vedholdne fokus på udsatte grupper – er spørgsmålet om udsathed helt centralt: For hvem rammes i særlig grad negativt af corona-krisen? Hvem er det, vi skal nære særlig omsorg for som samfund? Og hvordan virker den udsathed, der eksisterede inden corona-tiden, sammen med den udsathed, der er produceret som følge af denne?

Vi kan desværre ikke til fulde svare på disse spørgsmål, men som vi har været inde på her i notatet, er en del af de i forvejen udsatte unge blevet yderligere ramt under corona-krisen. Samtidig er billedet ikke entydigt, og mange af vores vanlige antagelser om, hvem der er udsatte, og hvem der ikke er, er blevet vendt på hovedet, og tingene har ikke opført sig, som de plejer. Automatiserede erfaringer med udsathed har ikke vist sig tilstrækkelige og dækkende. Vi ved, at skole, socialitet og familie er afgørende, men hvordan og for hvem er endnu uklart os bekendt. Vi mangler i en vis forstand at finde de segregerede forhold, der tydeligt angiver, hvilke faktorer og samspil der er afgørende for, hvem der rammes særligt hårdt, og hvem der glider igennem og måske endda ligefrem får eller har fået gavn af krisen.

Når det er sagt, så synes det for nuværende bedste bud at være, at corona-tiden har forstærket den eksisterende polarisering og ulighed blandt unge. De fleste naturkatastrofer og pandemier rammer forventeligt dem på den sociale rangstige hårdest, og der er derfor god grund til at være særlig opmærksom på at følge konsekvenserne af corona-tiden for de grupper af unge, som i forvejen befinder sig i socialt og psykisk udsatte positioner – eller, som risikerer at blive føjet til gruppen af udsatte. Men der er også god grund til ikke at drage for forhastede konklusioner.

Vi ønsker i den forbindelse at knytte en sidste refleksion til den måde, vi som samfund har håndteret de unge på. En refleksion, som indirekte knytter an til forholdet mellem generationerne og vores syn på og kommunikation med ungdommen som generation. Vi vil rejse spørgsmålet om, hvorvidt vi i nogen grad uforvarende er kommet til at puste til sårbarheden og skrøbeligheden hos unge, snarere end at benytte lejligheden til at styrke unges livsduelighed.

Har vi som samfund bidraget til at skabe en perfektionskultur blandt unge i vores kommunikation til dem?

Der er gjort et omfattende og uvurderligt socialt arbejde for at komme udsatte børn og unge til hjælp under corona-krisen. Men ser vi tilbage på samfundsdebatten om unge og udsathed, i særdeleshed i krisens første tid, synes der alligevel at være grund til at stoppe op og tænke efter. For her skortede det ikke på eksperter og interesseorganisationer, som i forhold til den brede gruppe af unge var fremme med budskaber om, at unges identitetsdannelse nu risikerede at blive sat i stå, og at corona-krisen kunne få uigendrivelige konsekvenser for unges trivsel.

Og her kan man i bagklogskabens klare lys få den tanke, at vi som samfund befinder os i en tid, hvor det af mangfoldige grunde ligger os snublende nær at være næsten overdrevent optagede af skrøbeligheden og sårbarheden hos den brede gruppe af unge. Og at der i vores kommunikation om og til unge er uhyre kort vej fra bekymring til en næsten sygeliggørende og diagnosticerende terminologi og forståelse af de unges situation under corona. Alt sammen i bedste mening, men samtidigt med fare for at

sende et signal til alle unge om, at det er tvivlsomt om de kan klare det. Om de er i stand til at overkomme en krise som corona med alt, hvad det indebærer.

Man kunne også have sendt et signal til unge om, at de var livsduelige nok til at kunne komme igennem også svære ting og på sigt lære af dem. At der er forskel på at føle sig alene at være bekymret for fremtiden, opleve periodevis usikkerhed og savne sit hverdagsliv – og så at være ensom, socialt udsat, i psykisk mistrivsel og i det hele taget i fare for at lide reel social og psykisk overlast. Vi er ganske klar over, at dette er delikat, og at vi navigerer i et vanskeligt farvand her, for selvfølgelig skal vi som samfund råbe vagt i gevær, når der opstår kriser som denne, og der kan være risiko for, at nogen lider overlast. Og vi ved langt fra endnu, hvad der bliver de langsigtede konsekvenser af krisen.

Men vores budskab handler om, at vi skal passe på, at sygeliggørelsen og skrøbeligheden ikke får karakter af en automatiseret forforståelse, der overser de ressourcer og den handlekraft, som store dele af ungdommen har. Ligesom vi uforvarende risikerer at understøtte en forestilling om, at der findes et perfekt ungdomsliv, hvor alting forløber sorg- og gnidningsfrit. At det er muligt at bevæge sig snorlige og udfordringsfrit gennem ungdomstiden i en verden uden usikkerhed og risici. Corona-kriser er heldigvis ikke hverdagskost, men større nationale og globale kriser kommer vi desværre ikke udenom. Og udsathed og mistrivsel i ungdomslivet skabes ikke i et tomrum, og vi kan som samfund helt uforvarende komme til at medproducere udsathed frem for livsduelighed. Det handler om at mestre den svære kunst, det er at få øje på marginaliserende vilkår og at komme dem, der har brug for hjælp og støtte, til undsætning, uden at gøre en hel generation af unge til potentielt mentalt sårbare og skrøbelige.

Vi skal ikke på nogen måder prale af at kunne mestre denne balance, men vil stille spørgsmål ved, om ikke vi i højere grad kunne have benyttet corona-krisen til at snakke om, at vi alle sammen på forskellige måder nu oplever en usikkerhed og uforudsigelighed, som er et grundvilkår for det at være menneske. Vi kunne m.a.o. også have benyttet lejligheden til at tale med de unge om, at nu oplever I og vi alle sammen noget, som er del af menneskets historie. En historie, der på både samfundsmæssigt niveau og i den enkelte unges liv, vil byde på modstand, modgang og kriser. Vi skal selvfølgelig som samfund – ikke mindst som uddannelsesinstitutioner og arbejdspladser – lytte til de unge og bidrage med indsatser, der kan gøre vejene gennem krisen fremkommelige, men også være tydelige med, at med det uperfekte ungdomsliv følger også frustrationer, tvivl, ensomhed og kriser.

Litteratur

Børns Vilkår (2020). *Analysenotat fra Børns Vilkår om unges bekymringer, savn og skolegang under lockdown*. Notat.

Egmont Fonden (2020).

eVidenscenter og Dea (2020). *fjernundervisningstemperatur. En rundspørge blandt elever og lærere på ungdomsuddannelser om erfaringer med fjernundervisning under coronanedlukningen*. Rapport. http://evidenscenterinfo.dk/wp-content/uploads/2020/06/Rapport_Fjernundervisningstemperatur.pdf [10.08.2020]

- Gørlich, A., Pless, M., Katznelson, N. og Graversen, L. (2019). *Ny udsathed i ungdomslivet. 11 forskere om den stigende mistrivsel blandt unge*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Hede, A., Schultz Jørgensen, S. og Andersen, J.G. (2020). Undersøgelse af befolkningens adfærd, tillid og informationsvaner under coronakrisen. Rapport. [file://learning.aau.dk/Users/ns/Downloads/Coronaundersgelse1hovedresultater20200320%20\(1\).pdf](file://learning.aau.dk/Users/ns/Downloads/Coronaundersgelse1hovedresultater20200320%20(1).pdf) [10.08.2020]
- SODAS (2020). *Life goes on – sådan da. Et kvali-kvantitativt studie af unges hverdag under nedlukningen*. Rapport. <https://coronakrisen.github.io/post3.html> [10.08.2020]
- NOVA (2020). *Oslo-ungdom i koronatiden. En studie av ungdom under covid-19-pandemien*. NOVA Rapport 12/20 <https://kriminalitetsforebygging.no/wp-content/uploads/2020/06/Oslo-ungdom-i-coronatiden.pdf> [10.08.2020]
- Qvortrup, L., Qvortrup, A., Wistoft, K., Christensen, J. og Lomholt, R. (2020). *Nødundervisning under corona-krisen. Et elev- og forældreperspektiv*. Aarhus: Aarhus Universitetsforlag
- Rosa, H. (2014). *Fremmedgørelse og acceleration*. København: Hans Reitzels Forlag
- Tolstrup, J. og Pisinger, V. (2020). *Sammen hver for sig. Hvordan tackler unge coronakrisen*. https://www.sdu.dk/da/sif/forskning/projekter/sammen_hver_for_sig

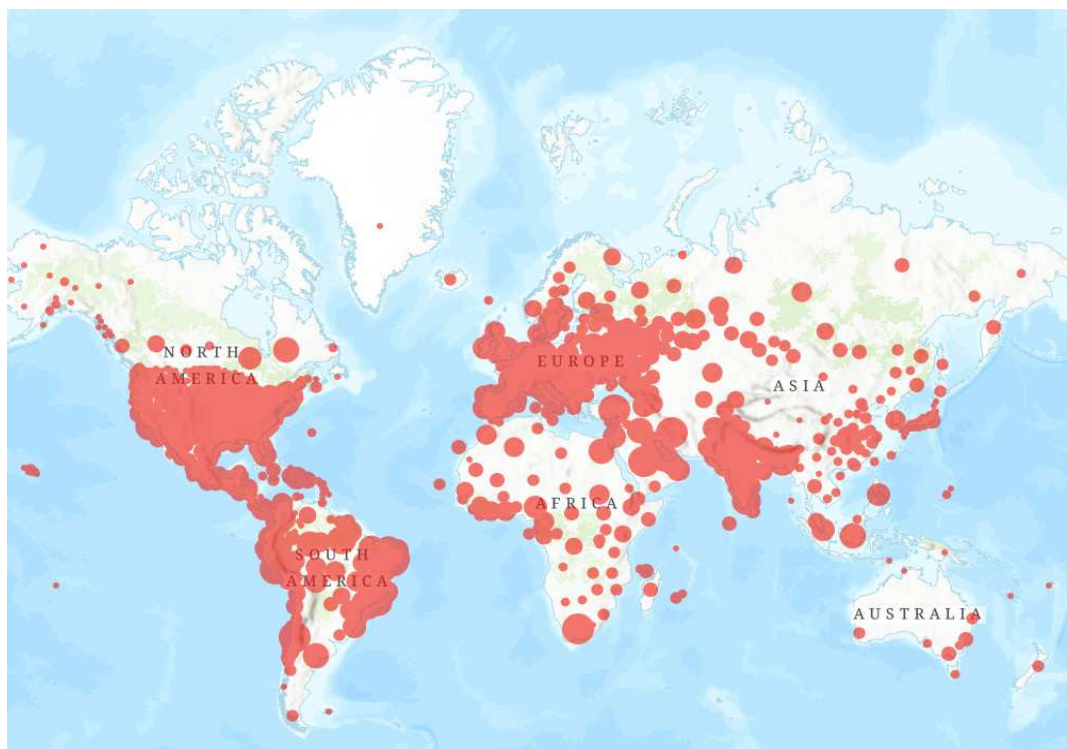
Usikkerhed og Handlemuligheder i Coronaens Skygge

Andreas Roepstorff og Kristoffer Nielbo, Aarhus Universitet

Et halvt år i coronaens skygge

Det hele begyndte på en måde 31/12 2019. Her bliver Kinakontoret for Verdensorganisationen for Sundhed, WHO, informeret om, at de kinesiske myndigheder har opdaget en ny form for lungebetændelse i Wuhan, hvis årsag er ukendt. Tre dage efter kender WHO til 44 smittede personer, heraf 11 alvorligt syge. 5. januar melder WHO officielt ud om sygdommen på sin hjemmeside som en del af de ordinære Disease Outbreak News. Teksten er tankevækkende at genlæse. Patienter har svært ved at trække vejret, røntgenbilleder viser skader på lungerne, men ingen er rapporteret døde. Flere patienter synes at have været i kontakt med Huanan Seafood market, der er ingen tegn på, at sygdommen spredt sig betydeligt fra menneske til menneske, og der er ingen rapporter om, at sundhedspersonale er smittet. WHO anbefaler ikke, at rejsende skal tage særlige forholdsregler, og man fraråder eksplicit at indføre særlige handels- eller rejserestriktioner mod Kina baseret på den tilgængelige information (WHO 2020).

Seks måneder senere, 1. juli, opgiver Johns Hopkins Coronavirus Resource Center, at mere end 10 mio mennesker er eller har været smittet over hele verden, flest i USA, Brasilien og Rusland. Heraf er mere end 500.000 mennesker døde. På kortet (se næste side), der viser, hvor mange der har været smittede, fremstår store dele af verden massivt rødt, særligt i Europa og USA og dele af Sydamerika.

(Kilde: <https://coronavirus.jhu.edu/map.html>), billedet hentet 1/7 2020).

Sådan ser en pandemi ud. Den ukendte lungebetændelse har spredt sig til 188 lande på trods af, at man næsten overalt har indført drastiske indgreb i folks kontaktmuligheder og bevægelsesfrihed. Grænser er blevet lukket, fly er aflyst, forsamlinger forbudt, undervisning flyttet online, og mange steder har der været mere eller mindre drakoniske udgangsforbud. Der er intet, der tyder på, at verden har fået sygdommen under kontrol, tværtimod. Antallet af nye daglige tilfælde er globalt set på sit højeste, der er ingen vaccine, og selv om lægerne er blevet meget bedre til at hjælpe patienter, er der ingen sikker behandling. Samtidig oplever verden de økonomiske konsekvenser af nedlukningen af samfund. Mange lande har drastisk stigende arbejdsløshed, og hele sektorer, som rejsebranchen fra flyproducenter til hoteller, aner ikke, om deres forretningsmodel findes fremover. Med det spreder der sig grader af usikkerhed som ringe i vandet.

Det er vigtigt at holde sig denne globale kontekst for øje, når man forsøger at forstå, hvordan det første halve år under coronapandemien har påvirket Danmark. I de første tre måneder af 2020 skete der ikke meget. I løbet af januar opdaterer Sundhedsstyrelsen løbende diverse retningslinjer om ny coronavirus, men vurderer, at der er lille sandsynlighed for, at sygdommen kommer til Danmark. Gennem februar vokser bevidstheden om, at coronavirus er kommet til Europa, særligt Norditalien, men det forhindrer ikke mange i at tage til pisterne i Østrig og Italien. 27. februar får Danmark så sin første officielle coronapatient, der tilsyneladende er blevet smittet under skiferie i Italien.

Derfra går det stærkt. Over de næste to uger bliver vi vant til en lind strøm af pressemøder med stadig strammere retningslinjer, e.g. karantæne til rejsende fra risikoområder og forbud mod store forsamlinger (8. marts). 11. marts om aftenen kommer beskeden om, at store dele af Danmark lukker ned, og alle skoler, dagtilbud og institutioner lukkes, i første omgang i to uger. Det står hurtigt klart, at Sundhedssystemet ikke er forberedt, hvis epidemien rammer for alvor. Der mangler tilsyneladende elementære ting, som masker og andre værnemidler, og der er meget stramme begrænsninger på, hvem der kan få lov at blive testet. Samtidig dukker stadig mere skræmmende beretninger op fra Italien, særligt billederne af en konvoj af militærlastbiler i Bergamo, der kører lig bort fra byen natten til 19. marts, printer sig på manges nethinder. Det er det scenarie, man håber at undgå.

Og det bliver undgået. Allerede 30. marts annoncerer statsminister Mette Frederiksen, at hvis tallene for smittede og indlagte bliver ved med at være *"fornuftige"*, så kan Danmark langsomt genåbne efter påske. Herfra går genåbningen slag i slag. 15. april begynder skoler at åbne for de mindste børn, senere kommer de større børn, efterskoler og en række erhvervsskoler (18. maj) og gymnasier og højskoler (27. maj). Alle forventer, at den gradvise genåbning af landet vil medføre en stigning i antallet af smittede. Det bliver ikke tilfældet, tværtimod, antallet af smittede bliver ved med falde. Helt centralt for genåbningen af Danmark er de matematiske modeller udført af Statens Serum Instituts ekspertgruppe. De kan heller ikke forklare, hvorfor det går, som det går. 20. maj skriver de i en rapport: *"Det er... fortsat uklart, hvorfor der stadig ikke er registreret øget smitteaktivitet 4-4,5 uger efter første genåbning af Danmark....Denne usikkerhed kan ikke fanges i matematiske modeller, da de per definition tager udgangspunkt i eksisterende viden og antagelser om smittebiologien. Samtidig er der siden sidste genåbning foretaget så mange ændringer af grundlæggende adfærdsparametre, at det er specielt vanskeligt at levere pålidelige forudsigelser....Det er på den baggrund ekspertgruppens vurdering, at modellerne på nuværende tidspunkt ikke*

fuldt ud kan belyse det grundlæggende spørgsmål om, hvorvidt eller hvornår det er sundhedsfagligt forsvarligt at åbne mere op, herunder betydningen for smittespredning og kapacitetsbelastning på sygehuse i Danmark.”

Den positive udvikling i smittetallene fortsætter gennem juni måned på trods af, at flere og flere aktiviteter normaliseres. Universiteterne er en af de sidste institutioner, der genåbner, men fra 22. juni har de igen mulighed for lade studerende vende tilbage på læsesale og biblioteker. Hermed kan de direkte sundhedsmæssige konsekvenser af Coronapandemiens første halve år gøres op. 1. juli er 606 er døde med COVID-19, mens 12.794 er eller har været smittede, og i alt er 843.483, eller knap 15 % af befolkningen er blevet testet (<https://www.sst.dk/da/corona/tal-og-overvaagning>). Men Coronakrisen har berørt mange, mange flere end de relativt få, der har været så uheldige at få virus i kroppen, eller de væsentligt flere, der af den ene eller den anden grund har fundet det vigtigt at blive testet. Den delvise nedlukning og den helt fundamentale usikkerhed om, hvad COVID-19 i uhæmmet vækst kunne medføre, i kroppe og i samfund, var i en relativt kort, men meget intens periode, et sjældent fælles grundvilkår for alle i Danmark. Et vilkår, viser vores forskning, som påvirkede langt de flestes adfærd, oplevelser og opfattelser, om end ikke på samme måde.

Stor usikkerhed og fælles forudsigelighed

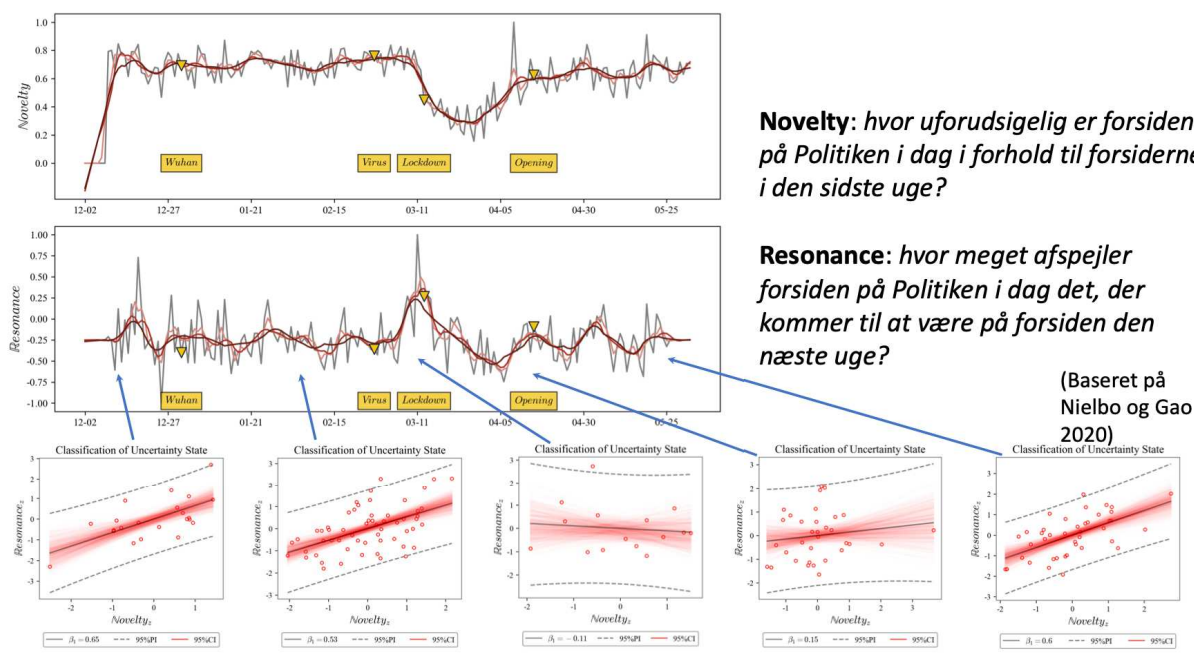
Når man kigger tilbage på dagene i begyndelsen af marts er det slående, hvor hurtigt alt går. Den danske politolog Michael Bang Petersen var en af de første, der for alvor satte nødvendigheden af at forholde sig bredt samfundsmæssigt til coronapandemien på dagsordenen. I en kronik i Politiken, 9. marts, argumenterede han for, at hvis de værste følgevirkninger af en epidemi skulle undgås, så krævede det en ny form for lederskab og politisk kommunikation. *“Politikerne kan kun træde i karakter og skabe den nødvendige optimistiske ængstelse, hvis de har tillid til befolkningen. Folk har ikke blot krav på sandheden. De kan også håndtere den, også selv om den ubehagelig”*. To dage senere annoncerede Mette Frederiksen den delvise nedlukning af samfundet. Baggrunden var, at antallet af smittede var mere end tidoblet på to dage. Nedlukningen blev gjort under mottoet *“Vi står på ubetrådt land i den situation, vi står i. Vi har ikke prøvet det før. Kommer vi til at begå fejl? Ja, det gør vi.”*

Også i den lille niche af Danmark, som forskersamfundet er, ændredes alt hurtigt. Vi begyndte at indsamle data om COVID-19 fra sociale medier i slutningen af februar. 8. marts samledes en række forskere, der interesserede sig for at følge pandemiens forløb i adfærd og opfattelser. Det blev det sidste fysiske møde i flere måneder. Men det blev ikke slutningen på forskningen. Den følgende tirsdag sendte et konsortium fra AU, KU og DTU, ledet af Michael Bang Petersen, en ansøgning til Carlsbergfondet om at følge pandemiens påvirkning af social adfærd. Inden ugen var slut, kunne vi kalde os COVID-19-forskere i projektet Hope (Carlsbergfondet 2020). Dermed fik vi etableret en unik mulighed for at følge en pandemi, mens den udvikler sig. Forskningen er baseret på en række datakilder: surveys, der systematisk spørger ind til adfærdsændringer og opfattelser af COVID-19; data for mobilitet, der undersøger hvor meget vi bevæger os rundt, baseret e.g. på mobiltelefonssignaler, og analyser af medier, både de klassiske, som aviser og sociale medier særligt twitter. Dette bliver suppleret med en række kvalitative nedslag i forskellige miljøer og befolkningsgrupper, hvor vi etnografisk undersøger, hvordan

livet leves i en pandemi. Vores fund bliver løbende offentliggjort på hjemmesiden <https://hope-project.au.dk> og delt med relevante myndigheder.

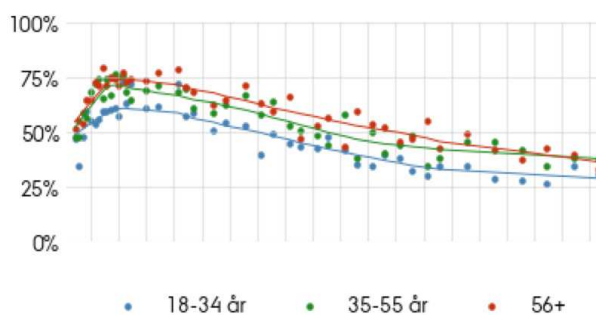
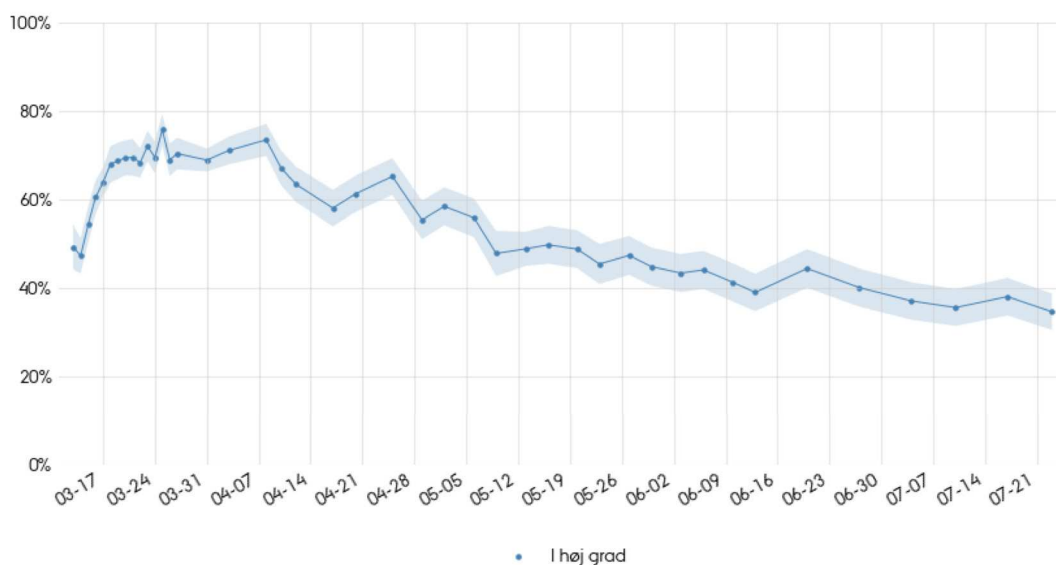
Hvordan har det så været at komme gennem en radikal ny situation? Vi har overordnet set to modsatrettede tendenser, som paradoksalt har gået hånd i hånd. På den ene side har omverden set meget mere uforudsigelig ud. På den anden side er adfærden blevet meget mere ens og forudsigelig. Som befolkning har vi kollektivt gennemlevet en stor grad af uforudsigelighed, særligt lige omkring nedlukningen. Der var rigtigt mange 'plejer', som ikke længere gjald, og stor uklarhed om selv helt basale elementer for, hvordan man skulle og kunne handle, individuelt og kollektivt. Vi ser dette udtrykt i mediebildet. Her ser det ud til, at nyhedsindholdet i aviserne følger helt andre mønstre, end vi plejer at se. Det kan man se ved at lade et neuralt netværk lave en statistisk 'læsning' af, hvilke ord, man finder på forsiden. Denne form for analyse er ligeglad med konteksten og det konkrete indhold. I stedet spørger den om, hvor meget af det, der står på forsiden i dag, der kunne forudsiges ud fra det, der stod i den sidste uge. Det er et simpelt udtryk for forsides nyhedsværdi. Samtidig spørger den om, hvor meget af det, der stod i dag, vil forudsige det, der står i den næste uge; det kalder man for resonans.

Når nyhedsmedierne fungerer, skal avisens forsider i dag gerne være noget uforudsigelig, ellers er der ingen nyheder. Samtidig skal nyheden gerne have betydning det næste stykke tid, særligt hvis det er en markant nyhed, ellers er den ikke relevant. Sådan ser mediebildet normalt ud. I figuren nedenfor (se næste side) ser man det afspejlet ved en nogenlunde lineær sammenhæng mellem *Novelty* og *Resonance* i Politikens avisforsider indtil slutningen af februar. Men perioden før og efter nedlukningen viser et meget andet forløb. Nyhedsniveauet falder, og næsten alt kommer til at handle om Corona. Først stiger resonansen kraftigt, så falder den igen, men der er generelt ingen sammenhæng mellem, om noget er nyt, og om det hænger ved. Ser man på graferne for forholdet mellem *Novelty* og *Resonance*, så ligner de i perioden fra virus kommer til Danmark og til samfundet lukker ned, og igen i perioden indtil samfundet begynder at åbne igen mere et tilfældigt skud hagl end en lineær trend.

Ser vi på adfærden, så har det mest i øjenfaldende været, hvor hurtigt og koordineret vi som befolkning omstillede os til den nye situation af uforudsigelighed. På måder, vi som forskere ikke helt forstår, så spredte forestillingen om, at man skulle skifte markant adfærd sig endnu hurtigere end virusen. I løbet af få dage rapporterede mere end 70 % af vores spørgeskemapanel, at de i høj grad havde ændret adfærd i lyset af Corona. Siden begyndelsen af april er der sket et jævnt fald, men selv i slutningen af juli rapporterer op mod 40 %, at de i høj grad har ændret adfærd. Billedet var det samme, på tværs af geografi, demografi og uddannelsesbaggrund. Dog med en tendens til, at den yngste gruppe i vores survey, de 18-34 årige, rapporterede mindst adfærdsændring.

Andel af befolkningen, der oplever høj grad af ændret adfærd

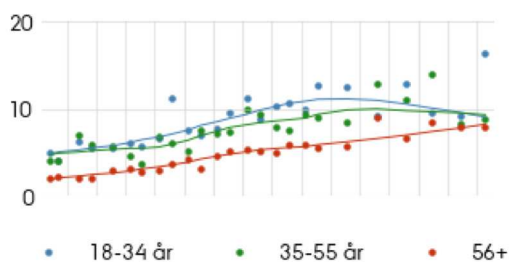
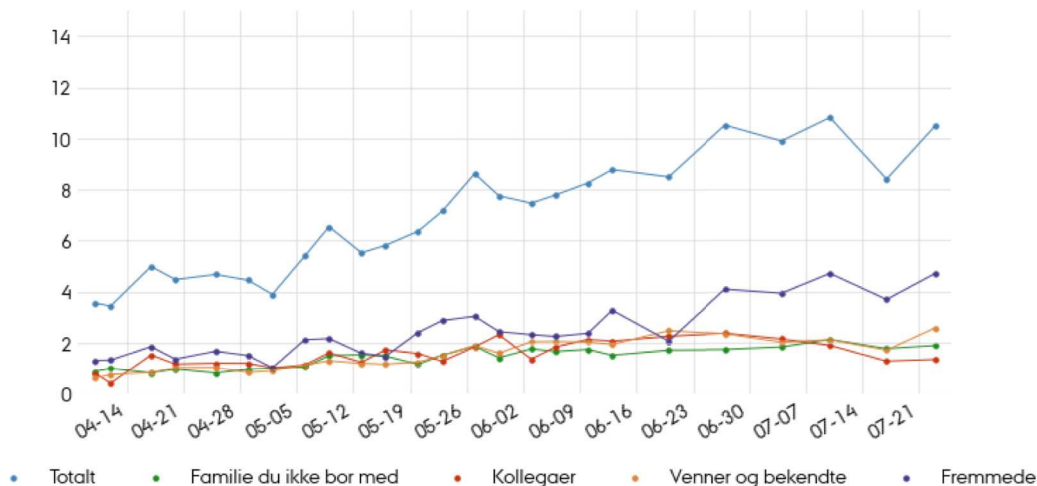

(Modifieret fra Petersen og Roepstorff, 2020)

Adfærdsændringerne sætter sig igennem på tværs af alle de officielle parametre: vi har vasket hænder, holdt afstand, undgået store forsamlings og isoleret os. Særligt har isolationen været markant. Da vi midt i april begyndte at spørge om dette, havde den gennemsnitlige dansker set under fire personer udenfor husstanden det seneste døgn. De tal er siden steget jævnt til godt 10 kontakter i slutningen af juli. Igen ser vi det samme mønster på tværs af geografi, demografi og uddannelsesbaggrund, men

med en tendens til, at den yngste gruppe i vores spørgeskema, de 18-34-årige er dem, der rapporterer flest kontakter.

Udvikling i danskernes kontaktdækningsgrad

(Modificeret fra Petersen og Roepstorff, 2020)

Nye handlemuligheder

Analyserne af medie billedet og af vores spørgeskemaundersøgelser tegner konturerne af en helt unik situation for befolkningen. Vi har for de flestes vedkommende gennemlevet en uhørt blanding af usikkerhed og forudsigelighed. I en medievirkelighed, hvor nyheder konstant ændrede sig og meget lidt satte sig fast, har graden af personlige kontakter og omgang med andre ansigt til ansigt været minimal. Samtidig har vi formået meget koordineret at ændre adfærd, så vi tilpassede os denne situation.

Vores etnografiske undersøgelser tyder på, at dette er blevet gennemlevet meget forskelligt. Dele af arbejdsmarkedet, der aldrig lukkede ned, som dagligvaresektoren og sygehusene, ser ud til hurtigt at have etableret nye rutiner. Det gjorde det muligt at fortsætte en dagligdag, hvor det på overfladen næsten kunne se ud som om, at Corona ikke eksisterede. Det var selvfølgelig godt hjulpet på vej af de uforudsigeligt lave smittetal, men det peger også på muligheden af at kunne finde måder at leve med usikkerheden på, uden konstant at italesætte og problematisere den.

Vi ser det samme billede på skoleområdet. Det har krævet fleksibilitet og nytænkning at etablere et stabilt læringsmiljø i en sammenhæng, hvor man længe ikke har kunne mødes og bagefter har måttet gentænke fundamentale elementer som 'klassen' og 'frikvarteret' (Nørholm, indsendt). Klasser er i praksis blevet mindre. Samtidig med, at det bryder etablerede rutiner, skaber det også muligheder for andre relationer både mellem lærere og elever og mellem eleverne indbyrdes. Vores kvalitative forskning flygter her med analyserne fra Egmont Fondens spørgeskemaundersøgelse; hvor nogle børn er blevet udfordret af den nye situation har andre, måske, lidt overraskende, trivedes. Således har pandemien ikke blot trukket en nedlukning med sig, den har også åbnet for nye handlemuligheder og for nogle tilbudt et uventet refleksionsrum.

En del af vores informanter fra særligt udsatte grupper har således fundet konstruktive måder at navigere de nye usikkerheder på. Eksempelvis fortalte en mand diagnosticeret med ADHD til antropologen Gitte Rasmussen: *"OK, nu er vi nødt til at blive hjemme, fordi verden er vildt farlig, og du kan blive smittet med noget eller en eller anden usynlig sygdom, hvis du går ud og er tæt på andre mennesker. Så du er nødt til at blive hjemme. [...] Jamen det er sådan min hverdag er, ikke? Verden er farlig og uoverskuelig - ja - velkommen til min verden, altså... Jeg har jo alle mulige måder, alle mulige systemer ligesom, eller strategier til at cope med den følelse af at verden er farlig og uoverskuelig. Men folk der er normalt fungerende, og ellers ikke oplever verden farlig eller uoverskuelig, de står virkelig på bar bund, og der har jeg kunnet sige, ja fuck, I må sgu have det hårdt nu, jeg har det ok med det her."* (Citeret fra Rasmussen, indsendt).

I samarbejde med Studio Olafur Eliasson har vi lanceret hjemmesiden *WeUsedTo*. Den tilbyder et sted, der gør det muligt at dele erfaringer med Coronapandemien. Vi har fået bidrag fra hele verden, så vidt vi kan se fra mange aldersgrupper. En del begræder det, der er mistet, men overraskende mange reflekterer over det, der er blevet synligt. Det kan være vigtigheden af relationer, potentialet i det nære, mulighederne for forandring. Det tegner konturerne af den virkelighed, som de unge skal navigere i, og kommer til at finde løsninger på¹.

Vi har ikke specifikke data, der viser, hvad 'ungdommen' som sådan gennemlever, udover de statistikker, der viser, at de 18-34-årige i vores spørgeskemaundersøgelser ser ud til at ændre lidt mindre adfærd end resten af befolkningen². 'De unge' er en så heterogen gruppe, at det måske knapt er meningsfuldt at lave en sådan undersøgelse, men der er nogle rammebetingelser for ungdomslivet, der påkalder sig særlig opmærksomhed.

- De uddannelser, som rigtig mange unges liv folder sig ud i, har været nogle af de første institutioner i landet til at lukke ned og nogle af de sidste til at åbne igen. Det gælder eksempelvis gymnasierne og universiteterne. Det er i skrivende stund uafklaret, hvordan dagliglivet der vil folde sig ud, når sommerferien slutter.

¹ Se nærmere på <https://weused.to>, og bidrag meget gerne med din erfaring. Hjemmesiden og analysen af bidragene opdateres løbende.

² Se (Lindholt og Petersen 2020) for en kort gennemgang af adfærd, vaner oplevelser blandt 18-24 årige i den første del af Coronapandemien.

- Unges tilknytning til arbejdsmarkedet er generelt relativt løs, enten fordi det foregår parallelt med uddannelsesforløb, eller fordi karrieresporet endnu ikke er sat, og mange er tilknyttet serviceerhverv af forskellig slags. Dermed er de særligt hårdt ramt af den usikkerhed, jobmarkedet lokalt og globalt er ramt af.
- Mange af de aktiviteter, som stadig er lukket ned, såsom større koncerter, festivaller og lignende, er helt centrale begivenheder for mange unge. De skaber og konsoliderer netværk og fortællinger, og de etablerer rammer for at udforske måder at leve på.
- Mange unges liv er karakteriseret af hurtige overgange, mellem uddannelser, job, rejser. I sagens natur indebærer det usikkerheder, der skal navigeres, og det bliver markant sværere i en situation, hvor verden kan lukke ned igen med kort varsel. Dette er formodentlig en medvirkende årsag til, at der har været en rekordhøj søgning på de videregående uddannelser i år.

Således folder mange ungdomsliv sig ud i et rum, der bliver dobbelt ramt af de overordnede tendenser, coronapandemien har skabt. Den generelle usikkerhed har gjort det markant mere kompliceret at etablere relativt 'sikre' måder at navigere de mange overgange på. Samtidig har begrænsningerne i adfærd og kontakter gjort, at det er blevet markant sværere at fastholde og etablere nogle af de sociale fora, som giver mulighed for at udforske verdenen på nye måder med nye mennesker. Dermed er de udfordringer, som Coronapandemien påfører unge, på mange måder en forstærket version af det, der rammer befolkningen generelt.

Der har ikke i en dansk³ coronasammenhæng været fokus på disse forhold. Her har bekymringerne mere været rettet mod, at de unge, og særligt de unge mænd, statistisk set tilsyneladende har været mindst villige til udvise smittebegrænsende adfærd. Der er intet, der tyder på, at vi er kommet ud på den anden side af coronapandemien, hverken lokalt eller globalt. Det bliver et vilkår, vi skal finde ud af at leve med indtil videre. Det ville være klædeligt, om vi som samfund anerkendte, at de livsskift, som kendetegner ungdomslivet, er særligt påvirkede, og at samfundet har et ansvar for at udvikle måder at identificere og understøtte dem på. Samtidig bør man anerkende, at det identitetsarbejde, der er en del af ungdomslivet, har et kreativt potentiale, også i denne situation. De løsninger, som unge finder på, hvordan man lever *med* Corona, kan vise vejen; det handler i særdeleshed om at kunne dele de usikkerheder, der pludselig er synlige for alle, og om at finde nye måder at navigere dem på.

³ Situationen har været markant anderledes i Norge, hvor, sundhedsminister Bent Høie i en central tale anerkendte unges udfordringer i den nuværende situation, og smukt udtalte: *Vi, som er voksne, taler om næste sommer, men næste sommer er for midaldrende mænd, som køber fars og toiletpapir på tilbud. Næste sommer findes ikke, når du er ung* (Nave 2020).

Referencer

Lindholt, Marie Fly & Petersenn, Michael Bang, Tracking af 18-24 åriges adfærd, vaner og oplevelser, https://github.com/mariefly/HOPE/raw/master/Tracking_af_18-24_åriges_adfærd_vaner_og_oplevelser.pdf

Nave, OB (2020) Bent Høie, – Neste sommer finnes ikke når du er ung <https://www.vg.no/nyheter/in-nenriks/i/K343Vy/bent-hoeie-neste-sommer-finnes-ikke-naar-du-er-ung>

Nielbo, Kristoffer & Gao, Jianbo, Persistent News: The Information Dynamics of Nordic Newspapers https://centre-for-humanities-computing.github.io/Nordic-Digital-Humanities-Laboratory/portfolio/news_c19_method/, tilgået 3/8 2020.

Nørholm, Charlotte (under udgivelser), I klasser for sig, Skolebørn og læreres erfaringer med klasseopdeling under COVID-19. Jordens Folk.

Petersen, Michael Bang & Roepstorff, Andreas. Danskernes adfærd og holdninger til corona-epidemien. Resultater fra HOPE projektet, 29/7 2020, https://github.com/mariefly/HOPE/raw/master/Dansker-nes_Adfærd_Og_Holdninger_Til_Corona-epidemien_0729.pdf, tilgået 3/8 2020.

Rasmussen, Gitte (under udgivelse) Jordens Folk.

WHO (2020), Pneumonia of unknown cause – China, <https://www.who.int/csr/don/05-january-2020-pneumonia-of-unkown-cause-china/en/>